

Oblici služenja kazne i kaznionice kroz povijest

Jurčić, Nadija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:731787>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište „Jurja Dobrile“ u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr.Mijo Mirković“

NADIJA JURČIĆ

**OBLICI SLUŽENJA KAZNI I KAZNIONICE KROZ
POVIJEST**

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

NADIJA JURČIĆ

**OBLICI SLUŽENJA KAZNI I KAZNIONICE KROZ
POVIJEST**

Završni rad

JMBAG: 0303032403, izvanredna studentica

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Ekonomska povijest

Znanstveno područje: 5. Društvene znanosti

Znanstveno polje: 5.01. Ekonomija

Znanstvena grana: 5.01.06. Opća ekonomija

Mentorica: prof. dr. sc. Marija Bušelić

Pula, travanj, 2016.godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Nadija Jurčić , kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera ekonomija, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Nadija Jurčić

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Nadija Jurčić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Oblici služenja kazni i kaznionice kroz povijest“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 29.04.2016.

Potpis

SADRŽAJ:

1. UVOD	2
2. KAZNA	4
3. TEORIJE POTREBE KAŽNJAVANJA	6
3.1. Apsolutne teorije kažnjavanja	6
3.2. Relativne teorije kažnjavanja	7
3.3. Mješovite teorije kažnjavanja	7
4. VRSTE KAZNI KROZ POVIJEST	8
4.1. Sramoćenje	8
4.2. Tjelesno kažnjavanje – torture	9
4.3. Tjelesno kažnjavanje djece	12
4.4. Prisilni rad	13
4.5. Novčane kazne	14
4.6. Elektronski nadzor	15
4.7. Zatvor	16
4.8. Smrtna kazna	20
5. KAŽNJAVANJE U NOVIJE DOBA	25
5.1. SAD	25
5.2. Švedska	26
5.3. Hrvatska	29
6. EKONOMSKI ASPEKTI KAŽNJAVANJA	34
6.1. Koristi i troškovi kažnjavanja s aspekta države	33
6.2. Ekonomski aspekti kažnjenika	35
7. PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI KAŽNJAVANJA	37
7.1. Psihologija kažnjavanja	37
7.2. Penološka andragogija	38
7.3. Penološki recidivizam	49
8. ZAKLJUČAK	41

1. UVOD

Mjera jednog društva je svakako njegov pravosudni sustav, a ljudi su već od samih svojih početaka shvatili kako im treba sustav mjera i kazni kojima će se utjecati i disciplinirati nepoželjno ponašanje.

Kaznenopravne sankcije ovisne su o političkim sustavima, društvenim oblicima i vjerovanjima a predstavljaju način na koji bi se prijestupi trebali suzbijati. Kazne mogu biti strože ili popustljivije, mogu biti usmjerene na ispaštanje za djelo ili na preodgoj krivca, usredotočiti se na proganjanje pojedinca ili traženje kolektivne odgovornosti. U povijesti su takve kazne bile često puno brutalnije nego što su danas i nisu odgovarale samom zločinu.

Svrha ovog završnog rada je ukazati na povijesne činjenice vezane za kažnjiva odstupanja u ponašanju i vrste kazni i njihove promjene kroz povijest.

Ovaj rad se bazira na istraživanju, proučavanju i analiziranju već postojećih podataka do kojih se došlo koristeći se knjigama, stručnim člancima i internetskim stranicama koji obrađuju zadanu problematiku. U ovom radu korištene su znanstvene metode kao što su metoda analize i sinteze, metoda komparacije te metoda dedukcije i deskripcije.

Završni rad sastoji se od osam poglavlja koji imaju logičan i vremenski slijed i međusobno se nadopunjuju. Kao prvo poglavlje postavljen je uvod koji nas kratko upućuje o temi rada i slijedu razrade teme.

U drugom poglavlju razrađena je kazna kao protuakcija na društveno nepoželjno ponašanje i poimanje devijantnosti. Kroz povijest su se mijenjale društvene norme i moralne vrijednosti a time i djela koja su se smatrala kažnjivima pa su tako nastale različite teorije o opravdanju potrebe kažnjavanja koje su opisane u trećem poglavlju ovog rada.

Četvrto poglavlje obuhvaća vrste kazni s kojima se čovječanstvo susretalo i primjenjivalo kroz povijest. U ovom su dijelu opisani neki od načina kažnjavanja kroz povijest kao što su bili izvrgavanje ruglu i sramoti, javna mučenja i smaknuća. Rad se

nastavlja petim poglavljem koje obuhvaća kažnjavanje u novije doba i komparacija kažnjavanja u SAD-u, Švedskoj i Hrvatskoj.

Šesto poglavlje obrađuje ekonomske aspekte kažnjavanja s aspekta države koja propisuje kazne i s aspekta kažnjenika i njegove obitelji a koji se često ignoriraju i prihvaćaju kao nužnu posljedicu kažnjavanja.

Sedmo poglavlje ovog rada obrađuje psihološke aspekte kažnjavanja i potrebu društva za razumijevanjem nastanka kažnjivih djela te utjecaj sredine na formiranje ličnosti prijestupnika. Da bi se djelovalo na osuđenika društvene znanosti i discipline kao što su penološka andragogija, psihologija, sociologija i druge, ulažu veliki napor kako bi se spriječio recidivizam u činjenju kažnjivih djela i nastanak takvih djela.

Na samom kraju rada, odnosno u osmom poglavlju iznesen je zaključak o temi rada koji sadrži sintezu ključnih spoznaja dobivenih formuliranjem i prezentiranjem cjelokupnog završnog rada.

2. KAZNA

Kazna predstavlja mjeru ili aktivnost kojom se suzbija devijantno ponašanje, odnosno akciju kao reakciju na nepoželjno ponašanje koja može biti iste ili različite snage od djela koje ga je izazvalo. Pojam devijantnost potječe od latinske riječi *deviare*, a znači skrenuti s puta, odstupanje od predviđenog ili uvriježenog ponašanja i običaja. Devijantno ponašanje je netipično, ekscesno, konfliktno ponašanje, a devijantan je onaj koji odstupa od pravila i prihvaćenih društvenih normi, i predstavlja širi pojam od kriminaliteta i delikvencije. Devijantno ponašanje obuhvaća velik dio društvenih ponašanja koja se nejednako tretiraju u različitim kulturama i u zakonodavstvima različitih zemalja. Nešto što je u konzervativnim društvenim sredinama nemoralno i zakonski nedopustivo u liberalnijim je sredinama potpuno ili djelomično dopušteno ili se ne kažnjava zakonski nego samo nailazi na moralnu osudu društva. Patološki oblici devijantnog ponašanja koriste nasilje i kriminalne radnje koje su društveno štetne pa se zakonski sankcioniraju u svim zemljama a nazivamo ih prijestupima, prekršajima, kaznenim djelima.¹

U društvima bez državne vlasti kazna je imala privatan značaj i bila je prepuštena oštećenim pojedincima ili njihovim obiteljima a cilj joj je bio osveta, te nije morala odgovarati vrsti i težini počinjenoga djela. Postupno se razvila ideja razmjernosti kazne, isprva kroz talionsko načelo „oko za oko, zub za zub“², dok je privatnu reakciju oštećenika s vremenom zamijenilo kažnjavanje od strane zajednice i države, a kasnije država ostvaruje pravo kažnjavanja bez obzira na volju oštećene osobe, pa čak i protiv njezine volje.³

Vrste i sadržaj kazni mijenjali su se tijekom povijesti. U srednjem vijeku gotovo posvuda u Europi su egzistirali mučenja i različiti načini egzekucije, zatvor s prisilnim

¹ Devijantno ponašanje, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14878>, (pristupljeno 11.12.2015.)

² Hamurabijev zakonik je skupina pravnih popisa što ih je u jedinstvenom zakonodavnom djelu izdao 1792.-1750. g. pr. Kr. babilonski car Hamurabi. Tri vrste kazni koje se ističu u zakonu: 1. Talionsko pravo, ekvivalentno biblijskom "oko za oko" važno je na primjer u smrtnoj kazni; 2. Zločinačke kazne – npr. u slučaju da pacijent umre na operacijskom stolu, doktoru bi bila odsječena ruka; 3. Kazne u slučajevima nevjere- gdje bi se krivica mjerila jedino mogućnošću okrivljene osobe da pluta na vodi.

³ Kazna, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040>, (pristupljeno 11.12.2015.)

radom i vrlo okrutne kazne kao različiti načini mukotrpnog ubijanja, zadavanjem fizičkih patnji, a kazne su se često provodile javno i ritualizirano radi izlaganja zločinca poruzi i sramoti i zastrašivanja naroda. Pod utjecajem društvenih promjena u XVII. stoljeću takve su se kazne počele povlačiti iz prakse a tome je pridonijelo i to što su je oštro osudili prosvjetiteljski pisci C. L. S. Montesquieu, G. Filangieri, C. Beccaria i drugi.⁴ Zakonici su se do prosvjetiteljstva vezivali uz „provođenje Božje volje“ i time ih proglašavali svetim, pa je i riječ *sankcija* nastala iz riječi *sanctus* – svet. Prema C. Beccaria ako je netko sagriješio u vjerskom pogledu, treba prepustiti Bogu da o tome presuđuje, te je tražio da se iz opisa kaznenih djela izbace ona djela koja su usmjerena prema religijskim shvaćanjima a nemaju štetnih posljedica za društvo. Beccaria traži da zakoni budu korisni za društvo i temeljeni na moralnim načelima, da vodi računa o čovjekovoj prirodi, o njegovoj težnji za slobodom, o pravdi i recipročnosti.⁵

Prema Beccarii pravedna je kazna samo ona koja je nužna te smatra da zakonodavac ne smije nanositi korisnu nepravdu ako želi zatvoriti sva vrata tiraniji. Osim toga smatra da kazna za isto djelo mora biti ista za sve ljude bez obzira iz kojeg su staleža, čime se je okomio na nejednakosti i feudalne privilegije navodeći kako su oni koji su dotada bili privilegirani zapravo počinili teže djelo, jer su uticali na javni moral i slali krive poruke javnosti, navodeći u knjizi „O zločinima i kaznama“ : „*Uzalud, naime, takav propovijeda čestitost kada čini obratno jer se ni najljepše riječi ne mogu oduprijeti snazi suprotnih primjera*“.⁶

⁴ prosvjetiteljstvo - razdoblje u europskoj kulturnoj povijesti, odn. intelektualni i duhovni pokret XVII. i XVIII. st., temeljna značajka: povjerenje u um i spoznatljivost svih prirodnih i društvenih pojava, nasuprot teocentričnoj slici svijeta, koja prirodu i društvo objašnjava polazeći od Boga. Prosvjetiteljstvo je »zlatno doba humaniziranja«, u središtu kojega je čovjek (antropocentrizam) sa svojim duhovnim i tjelesnim moćima; pritom se posebno ističe individualna odgovornost.

⁵ C. Beccaria, *O zločinima i kaznama*, Split, Književni Krug, 1984., str.32

⁶ Ibidem, str.37

3. TEORIJE POTREBE KAŽNJAVANJA

Rasprava o opravdanju kažnjavanja bila je otvorena već u antici od strane Protagore, Platona, Aristotela, Seneka i drugih. Prvi Zakonici nastali su prema teokratskom poimanju prava, odnosno misli da pravda potječe od Boga ili Bogova i u zakoniku je izražena volja i zapovijed Božja, a ljudi se prema njima moraju vladati. Sudstvo antičke Grčke u Platonovo i Aristotelovo vrijeme bit i porijeklo prava odmiču od Bogova a kao temelj prava uvode prirodu. Smatraju da su zakoni i pravo djelo ljudi i uvode pojam pravednosti kao temelj dobrog prava.

Prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske svrha kažnjavanja je da se uvažavajući opću svrhu kaznenopravnih sankcija izrazi društvena osuda zbog počinjenog kaznenog djela, da se utječe na počinitelja i sve ostale da ubuduće ne čine kaznena djela, i da se primjenom propisanih kazni utječe na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja.⁷

Prekršajnim zakonom RH kojim se kažnjavaju djela koja ne spadaju u Kazneni zakon, odnosno koja su manja zlodjela, propisano je da je svrha kažnjavanja izražavanje društvenog prijekora zbog počinjenog prekršaja, da se kaznom utječe na počinitelja i sve ostale da ubuduće ne čine prekršaje, te da se utječe na svijest građana o povredi javnog poretka, društvene discipline i drugih društvenih vrijednosti.⁸

Suvremena pravna filozofija svrstava ta shvaćanja u apsolutne, relativne i mješovite teorije o kazni.

⁷ Kazneni zakon RH, Zagreb, 2015, „Narodne novine“ 125/11, 144/12, 56/15

⁸ Prekršajni zakon RH, Zagreb, 2013, „Narodne novine“ br. 107/07, 39/13

3.1. APSOLUTNE TEORIJE KAŽNJAVANJA

Apsolutne teorije kažnjavanja svrhu i opravdanje kazne vide isključivo u pravednoj odmazdi, retribuciji ili represiji a najznačajniji predstavnici tog shvaćanja su I. Kant, po kojem je kazna izraz kategoričkoga zahtjeva apsolutne pravednosti, i G. W. F. Hegel, po kojem je kazna logičko-dijalektička nužnost jer dovodi do ponovne uspostave pravnoga reda.

3.2. RELATIVNE TEORIJE KAŽNJAVANJA

Relativne teorije kažnjavanja opravdanje kazne vide u svrsi koja se njome želi postići a to su teorija generalne ili opće prevencije koja kao svrhu kazne ističu djelovanje na sve da ne čine kaznena djela i teorija specijalne ili individualne prevencije djelovanje na počinitelja kaznenoga djela da u budućnosti ne čini kaznena djela.

Najznačajniju teoriju generalne prevencije postavio je L. Feuerbach, to je teorija psihološke prisile, a najznačajniju teoriju specijalne prevencije postavio je njem. pravnik F. von Liszt.

3.3. MJEŠOVITE TEORIJE KAŽNJAVANJA

Mješovite ili eklektičke teorije kažnjavanja smatraju da kazna mora istodobno zadovoljiti ciljeve pravedne odmazde i prevencije.⁹

⁹ Kazna, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040>, (pristupljeno 11.12.2015.)

4. VRSTE KAZNI KROZ POVIJEST

Kroz povijest su postojale različite kazne sa različitim društvenim smislom i porukom koje nose a novi oblici kažnjavanja nastajali su ovisno o društvenim strukturama, moralnim i vrijednosnim sustavima i zavisno od dobara koje je društvo štitalo.

4.1. SRAMOĆENJE

Za manja nedjela, kao što su nedolično ponašanje ili ogovaranje postojale su i sprave čija namjera nije bila toliko čovjeku nanijeti bol već ga samo poniziti i osramotiti. Tako je nastao i stup srama za koji je čovjek bio privezan i izložen javnoj osudi i sramoti ili maska sramote koja nije uzrokovala nikakvu tjelesnu bol, ali se ponekad u nju umetao dodatak koji je sprječavao okrivljenika govoriti, što je sigurno ako ne bolno, bilo vrlo neugodno.¹⁰ Ovdje se posebna pažnja pridodavala psihičkoj nelagodi te je njena temeljna svrha bila ukazati na kršenje javnog ćudoređa i morala. Njome su se često kažnjavale žene za koje bi se ocijenilo da su se u društvu ponašale nedolično, previše zavodnički, ili svadljivo.

Jedna od sprava sramote bila je bukačeva frula, a jedna od njenih funkcija bila je kazniti loše muzičare koji su svojom nekvalitetnom glazbom vrijeđali tuđe uši, a koristila se i kao mjera kazne u slučaju remećenja reda i mira i psovanja. Okrivljeniku bi se naprava stavila oko vrata, a prsti bi mu bili ukliješteni u posebnom škripu.

Još jedna sprava primarno namijenjena poniženju žrtve bila je violina sramote, nasljednica vrlo slične naprave koja je bila poznata pod nazivom „kumina violina“. Ni ova sprava nije primarno nanosila jaku bol, ali je onima koji su je nosili bilo itekako neprijatno zbog podsmijeha, poruge i osude okoline. Najčešće je bila namijenjena ženama koje su prouzročile nekakav skandal ili pak svadljivicama: svaka bi dobila svoju violinu oko vrata, a potom bi posvađane dame bile spojene na neko vrijeme zajedno, ruku vezanih u vrlo neugodnom položaju. Primaran cilj ove metode

¹⁰ Stup srama ili stup sramote nekada je bilo poznato sredstvo kažnjavanja u obliku stupa ili platforme na koju je kažnjenik najčešće na glavnom ili nekom prometnom gradskom trgu privezan javno prikazivan i izvrgavan ruglu. Na taj je način stigmatiziran.

mučenja zapravo nije bio propagiranje mira i sloge već provođenje kaznene pravde. Proizlazio je iz srednjovjekovnog sustava vrijednosti u skladu s kojim se od žene očekivala krotkost i šutljivost pa stoga nikako nije moglo biti smatrano primjerenim tolerirati žensku svadljivost.

U čitavom postupku sramoćenja glavni je cilj bio poniziti čovjeka i podsjetiti ga na nepoželjnost kršenja društvenih konvencija a vrlo važnu ulogu imalo je pokajanje. Posebno valja istaknuti jednu spravu koja je igrala vrlo važnu ulogu u promicanju kršćanskih vrijednosti te jačanju uloge religioznosti u društvu. Bila je to takozvana pokornička halja koja ne nanosi ama baš nikakvu vrstu tjelesne nelagode, ali zato je igrala iznimno važnu ulogu na moralno-religioznom planu. Materijal od kojeg je halja bila napravljena bila je gruba juta, a obično je po sebi imala ušiveno više križeva crvene boje ili simbola đavla kako bi ukazala na nečije grijeh. Osuđenik koji je u pravilu bio optužen za manji prijestup morao ju je čitavo vrijeme svoje kazne nositi te u njoj odlaziti na misu u crkvu i hodočašća. Ponekad su, kako bi naglasili koliko se kaju za svoj grijeh, uz halju nosili i krunicu od željeza ili kamena.¹¹

4.2. TJELESNO KAŽNJAVANJE – TORTURE

Tortura ili mučenje je namjerno nanošenje tjelesne i duševne boli da bi se od okrivljenika dobile informacije, iznudilo priznanje i time omogućila osuda, a može predstavljati i čin same kazne. Kao sredstvo kaznenog postupka tortura se sustavno primjenjivala već u najranijim civilizacijama o čemu svjedoče prikazi mučenja ili tjelesnog kažnjavanja na spomenicima mezopotamske i egipatske kulture. Samo su robovi i stranci mogli biti podvrgnuti torturi jer njihova riječ nije imala moralnu vrijednost, a budući da je svrha torture utvrđivanje istine, priznanje dobiveno torturom smatralo se istinitim.¹²

Postojanje sprava za mučenja ukazuju ne samo na sadističku prirodu čovjeka već i na to da je u Srednjem vijeku postojao jasno definiran sustav društvenih

¹¹ Srednjovjekovne sprave za mučenje, [website], 2011, <http://www.fizzit.net/drustvo/povijest/1641-srednjovjekovne-sprave-za-mucenje-1-dio-sramota>, (pristupljeno 07.01.2016.)

¹² Povijest torture,[website],2015, <http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>, (pristupljeno 07.01.2016.)

vrijednosti kojem se svatko morao pokoravati. Postojao je zajednički etos i smatralo se da sve one koji mu se ne žele pokoriti valja kazniti a bilo kakav pokušaj suprotstavljanja društvenim normama smatralo se opasnim i direktnu prijetnju civilizacijskim vrijednostima srednjovjekovnog društva.¹³ U srednjem vijeku sprave za mučenje dobivale su sulude oblike a ljudi su bili mučeni na najbrutalniji mogući način. Mučenje i kažnjavanje tijela bilo je javno, predstavljalo je kaznenu predstavu za narod i koje je mučno i slikovito davalo do znanja kako se ne smije ponašati, da bi krajem 18. i početkom 19. stoljeća kažnjavanje je prestalo biti prizorom, a za javne kaznene ceremonije nalazilo se sve manje razumijevanje i ono postaje najskrivenijom dijelom kaznenog procesa.¹⁴ Opravdanje za ove promjene neki pronalaze u humanizmu a neki u srodnosti kažnjavanja sa samim zločinom, sličnosti u nasilju između krvnika i zločinca, pretvaranje mučenog osuđenika u predmet samilosti i divljenja a krvnika u negativnu i beščutnu osobu. Javna mučenja i smaknuća predstavljaju žarište u kojem se nasilje ponovno razbuktava. Stoga se pravda nastoji provoditi ali ne više kao javno isticanje snage kaznenog sustava već kao izvjesnost da će čovjek biti kažnjen. Pravosuđe koji donosi presudu počinje se odvajati od izvršenja kazne, a kažnjavanje se počinju provoditi u najvećoj tajnosti. Uvođenjem ove promjene u kaznenopravni sustav osuđenik za javnost ostaje negativno obilježen a negativne konotacije vezane za izvršitelje kazni se smanjuju. Nestankom mučenja prestaje direktno djelovanje kazne na ljudsko tijelo, no korištenjem zatvorske kazne i prisilnog rada tijelo se nalazi u funkciji oruđa ili posredništva te se kažnjavanje od umijeća nanošenja nepodnošljivih osjeta tijelu pretvorilo u ekonomiju oduzetih prava.

Početak 19. stoljeća u europskom zakonodavstvu ukida se tortura kao dio dokaznog postupka, ali je na žalost to bilo kratkog vijeka jer se već početkom 20. stoljeća temeljem nacionalsocijalističke i revolucionarne ideje, prava čovjeka i građanina zamjenjuju za pravo naroda i revolucije, pa se tortura sustavno počinje primjenjivati nad neprijateljima revolucije u Sovjetskom Savezu i Kini, prema neprijateljima poretka i pripadnicima nižih rasa u fašističkoj Njemačkoj i zemljama pripadnicama Sila osovine. Individualna prava građanina podvrgnuta su višim

¹³ Srednjovjekovne sprave za mučenje,[website], 2011, <http://www.fizzit.net/drustvo/povijest/1641-srednjovjekovne-sprave-za-mucenje-1-dio-sramota>, (pristupljeno 07.01.2016.)

¹⁴ M. Foucault, *Nadzor i kazna- Rađanje zatvora*, Zagreb, Informator, 1994., str.8. i 9.

ciljevima i ograničena sužavanjem ili potpunim gubitkom političkih sloboda, a u ratu dolazi i do potpunoga gubitka fizičke i duhovne slobode. Uz stare, poznate metode mučenja, uvodi se i nešto novo: masovna mučilišta i gubilišta u nacističkim logorima i staljinističkim gulazima. Gotovo da nema ni jedne države u Europi, a isto tako ni u Americi i Aziji, koja u razdoblju prije, za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata nije imala logore u koje je zatvarala i u kojima je mučila one „druge i drugačije“.

Međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava i humanitarne organizacije prozivaju države svijeta zbog strahovitoga stradanja civila i ratnih razaranja, te ih pozivaju da se vrate etičkim načelima prosvjetiteljstva i slavnoj Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. Ta su nastojanja rezultirala donošenjem Deklaracije o pravima čovjeka 1948. godine, u kojoj je iznimno važna osuda torture. Na inicijativu Vijeća Europe također je doneseno niz pravnih akata kojima se štite osnovna ljudska prava, a najznačajnija je Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda donesena u Rimu 1950. godine.

Unatoč brojnim zakonima, pravnim odredbama i Konvencijama porazna je činjenica da policija i vojna sudska tijela u mnogim zemljama i dalje primjenjuju torturu pozivajući se na načelo o krajnjoj nuždi, prema kojemu je tortura u svrhu dobivanja informacija manje zlo u sprečavanju mogućeg većeg zla.

Takvo relativiziranje apsolutne zabrane torture naročito je došlo do izražaja nakon što su objavljeni podaci o nehumanim postupcima nad zatvorenicima u Guantanamu, kao i izivljavanje američkih vojnika nad zatvorenicima u iračkom zatvoru Abu Ghraib. Međunarodna je zajednica također osudila pokušaj američke vlade da odobri torturu pri ispitivanju zatvorenika postupkom waterboardinga koji predstavlja čin prekidanog ili kontroliranog davljenja, odnosno simuliranog utapanja. Naime, SAD su poricale da taj postupak sadrži elemente torture. Nakon brojnih stoljeća u kojima je tortura bila prisutna u kaznenom i dokaznom postupku, u svim vrstama društvenih zajednica, od plemenskih do visoko civiliziranih društva, od davnina do današnjeg dana, teško je obraniti smisao i učinkovitost torture.¹⁵

¹⁵ Povijest torture, [website],2015, <http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>, (pristupljeno 07.01.2016.)

4.3. TJELESNO KAŽNJAVANJE DJECE

Kažnjavanje u psihologiji i pedagogiji, smatra se nanošenje tjelesne ili duševne boli zbog toga što nečije ponašanje nije bilo u skladu sa željenim ili propisanim ponašanjem. Može biti u obliku izostanka očekivane ugode ili nanošenje fizičke i duševne boli. Budući da svaki oblik kazne dovodi do osjećaja neugode, očekuje se da će se njezinom primjenom spriječiti nepoželjno ponašanje.¹⁶

Odbor za prava djeteta, nadzorno tijelo Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta u općem komentaru objavljenom 2006. godine, definira tjelesno ili fizičko kažnjavanje kao:

„svako kažnjavanje pri kojemu se upotrebljava fizička sila i čija je namjera nanijeti određeni stupanj boli ili nelagode, ma kako blagi oni bili.“¹⁷

U brošuri “Izgradnja Europe za djecu i s djecom“, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti iz 2008.godine nalazi se jedan citat koji puno govori o nama:

„Kad netko tuče odraslu osobu, to se zove napad.

Kad netko tuče životinju, to se zove surovost.

Kad netko tuče dijete, to je “za njegovo dobro”¹⁸.

Tući ljude je pogrešno a djeca su također ljudi. Djeca imaju jednaka prava kao i odrasli na poštivanje njihova ljudskog dostojanstva i tjelesnog integriteta te na jednaku zaštitu pred zakonom.¹⁹

¹⁶ Kazna,[website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040>, (pristupljeno 11.12.2015.)

¹⁷ Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izgradnja Europe za djecu i s djecom*, (2008.), Tisak Vijeća Europe, dostupno na: http://www.os-tujevica-zg.skole.hr/docs/Ukidanje_tjelesnog_kaznjavanja_djece.pdf, (pristupljeno: 12.12.2015.)

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem

4.4. PRISILNI RAD

Međunarodna organizacija rada prisilni rad definira kao svaki rad ili pružanje usluga koje se zahtijeva od bilo koje osobe pod prijetnjom upotrebe kažnjavanja i na koje osoba nije dobrovoljno pristala. Prisilni rad je rad na kojeg je čovjek prisiljen pod prijetnjom kazne i protiv svoje volje.

Prisilni rad je kroz povijest imao različite oblike i uvjetovanosti, kao što su: rođenje/porijeklo "ropskog" ili dužničkog statusa, psihološka prinuda odnosno naredba za izvršenja rada podržana vjerojatnom prijetnjom ili kaznom uslijed neizvršenja, zamjena novčane kazne i zatvorske kazne za prisilni rad. Prisilni rad kroz povijest karakterizira obavljanje teških fizičkih poslova u nehumanim uvjetima pod stalnom prijetnjom i stražom nadglednika i bila je sastavni dio zatvorske kazne.

Međunarodna organizacija rada je 1930. godine usvojila Konvencije o obvezatnom radu kao i prisilnom radu, te ističe da je prisilni rad *rad ili usluga*, koja se vrši pod prijetnjom kazne, što ne uključuje: vojne službe, uobičajene građanske obveze, rad u zatvorima, rad u slučajevima elementarnih nepogoda i posao koji služi neposredno u korist zajednice.²⁰

Radna aktivnost zatvorenika u hrvatskom penološkom sustavu pravno je utemeljena kako na ustavnim i ostalim relevantnim zakonskim rješenjima tako i na međunarodnim propisima koje je ratificirala Republika Hrvatska. Standardna minimalna pravila UN-a reguliraju pitanje rada u zatvorima, a to su da: rad ne smije imati ponižavajući karakter, rad mora biti koristan, treba povećati sposobnost zatvorenika, osigurati stručno obrazovanje, organizacija rada treba biti što sličnija uvjetima na slobodi, ciljevi rehabilitacije ne smiju biti podređeni koristi, maksimalan broj radnih sati treba biti određen zakonom i mora biti pravilno nagrađen. Od naknade za rad zatvorenik koji nije po drugoj osnovi osiguran može uplaćivati doprinose za mirovinsko osiguranje, a 30% se odvaja kao obvezatna ušteđevina, dok

²⁰ Prisilni rad,[website],2008, http://perc.ituc-csi.org/IMG/pdf/ITUC_Mini_Action_Guide_Bosnian.pdf, (pristupljeno 25.02.2016.)

ostalim dijelom naknade osuđena osoba slobodno raspolaže u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima.²¹

U Hrvatskoj postoji mogućnost zamjene kazne zatvora do 6 mjeseci i izrečene novčane kazne koja je veća od 2.000,00 kuna za rad za opće dobro i to u slučajevima gdje se temeljem Kaznenog zakona izrijekom presude može odmah odrediti rad za opće dobro ili u slučajevima kada se novčana kazna ne može naplatiti ovrhom na novčanim sredstvima. Rad za opće dobro ne predstavlja samostalnu kaznu već zamjenu za izrečenu zatvorsku ili novčanu kaznu.²²

4.5. NOVČANE KAZNE

Novčana kazna nastala je u razdoblju pretvaranja privatne osvete u otkupninu. Država je preferirala otkupninu jer je jedan dio naplaćenih sredstava pripadao njoj u ime posredovanja između oštećenog i počinitelja kaznenog djela, a drugi dio oštećenoj osobi. Vremenom su se ova dva djela otkupnine razdvojila tako da se prvi dio pretvorio u novčanu kaznu javnopravnog karaktera a drugi dio u naknadu štete koja ima građanskopravni karakter. Kasnije je nastala konfiskacija imovine kao nasilno oduzimanje imovinskih vrijednosti i prava. I novčana kazna i konfiskacija imovine spadaju u kazne koje su se vrlo rano pojavile u kaznenom pravu i koje su bile široko u primjeni do 19. stoljeća.

Protivnici novčane kazne ističu da novčana kazna nije osobnog karaktera jer svojim izvršenjem pogađa i članove obitelji počinitelja koji nisu krivi za počinjeno djelo, naglašavaju nepravедnost jer teže pogađaju siromašne od bogatih, i smatraju da novčana kazna ne utječe na preodgoj osuđenika.

Pristaše novčane kazne ističu da i sve ostale kazne nemaju sasvim osobnu prirodu jer i one lišavaju obitelj prihoda koje je ostvario osuđenik, što se

²¹ S.Uzelac, „Rad zatvorenika u fazi adaptacije na zatvorske uvjete u Hrvatskoj Kaznionici“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 16 ,no. 11, 2008, str.80, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/99113>, (pristupljeno 25.02.2016.)

²² Rad za opće dobro, [website], 2011, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_29Rad-za-opce-dobro-KZ2011-clanak.pdf, (pristupljeno 15.03.2016.)

nepravедnosti tiče naglašavaju da se određivanje imovinskih kazni izvršava s obzirom na imovinsko stanje počinitelja kaznenog djela pri čemu se uzima u obzir i broj članova obitelji koje je uzdržavao.

4.6. ELEKTRONSKI NADZOR

Elektronski nadzor u najširem smislu predstavlja tehnologiju koja se koristi u kaznenopravnom sustavu za praćenje i nadzor prijestupnika, alternativnu sankciju u zajednici i supervizijski alat u probaciji koji pruža alternativu kazni zatvora.²³ U praksi se koristi od 80.-tih godina prošlog stoljeća a može se koristiti kao glavna sankcija, zamjenska sankcija, način provedbe kazne zatvora, uvjet za puštanje na uvjetni otpust, uvjet za ostanak na uvjetnom otpustu, uvjet vezan uz odustajanje od tužbe.

Narukvice za elektronski nadzor uvedene su kao zamjena zatvorskoj kazni a koje bi osigurale da će okrivljenik vrijeme provesti u kućnom zatvoru. Narukvice se razlikuju prema načinu nošenja: za ruku ili za nogu, a razlikuju se i po tome imaju li GPS tehnologiju ili RF tehnologiju.

Jedan od primarnih ciljeva supervizije elektronskim nadzorom je smanjiti zatvorsku prenapučenost i umanjiti državne izdatke za zatvoreničku populaciju, ali elektronski nadzor kao zasebna tehnologija samo prividno može postići te ciljeve. Ukoliko se ne radi na rehabilitaciji osuđenika, čime bi se stvorile dugoročne promjene kod okrivljenika, prestankom nadzora gubi se kontrola nad prijestupnikom, što najčešće dovodi do visokog stupnja rizika za kriminalni povrat. Svi probacijski poslovi bi trebali biti izvršavani tijekom provođenja elektronskog nadzora s ciljem rehabilitacije osuđenika.²⁴ Odluka o tome koji osuđenik može ući u probacijski program uz upotrebu elektronskog nadzora mora biti donesena na temelju razmatranja pojedinačnog slučaja, karakteristika prijestupnika, uzimajući u obzir ličnost, kriminalnu povijest, uspješnost u izvršavanju sankcija u prošlosti te

²³Probacija je uvjetovana i nadzirana sloboda počinitelja kaznenog djela tijekom koje službenici probacije provode nadzor

²⁴ A. Jandrić Nišević, „Pregled istraživanja učinkovitosti elektroničkog nadzora kao alternativne sankcije“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 23, no.1, 2015, str.32, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=11986, (pristupljeno: 15.01.2016.)

procjenjujući prilike u socijalnom okruženju, obiteljsku situaciju, žrtvu i sigurnost zajednice. Najvažnije je procijeniti predstavlja li prijestupnik opasnost za samoga sebe ili zajednicu. Počinitelji nenasilnih delikata češće ulaze u selekciju za elektronički nadzor kao alternativu kazni zatvora, najčešće se radi o zamjeni kazne zatvora do godine dana, dok se počiniteljima nasilnih delikata češće određuje elektronički nadzor kao mjera uz uvjetni otpust.

Prema najavama Ministarstva pravosuđa, u 2016. godini narukvice za elektronički nadzor osuđenika stižu i u Hrvatsku, dok je naše susjedne zemlje Srbija i Bosna i Hercegovina koriste od 2012. godine. Bosna i Hercegovina je kućni zatvor s elektroničkim nadzorom uvela za one koji su osuđeni na kaznu zatvora do jedne godine a opremu za nadzor unajmljuju. Prema njihovom izračunu boravak osuđenika u zatvoru stoji ih između 314,27 i 392,80 kuna dnevno, dok osuđenik s elektroničkim nadzorom predstavlja trošak od oko 78,56 kuna dnevno. Hrvatska je iz fondova Europske unije osigurala sredstva za projekt probacijske službe, u okviru kojega su predviđena i sredstva za pilot projekt elektroničkog nadzora a u sklopu projekta u 2016. godini planiraju se nabaviti 20 elektronskih narukvica.

Alternativnim sankcijama smatraju se one sankcije koje predstavljaju alternativu svakom obliku institucionalizacije u neprekidnom boravku. Alternativne sankcije su one sankcije koje se izvršavaju bez izdvajanja počinitelja kaznenog djela iz obiteljske/životne sredine u kojoj je do izvršavanja boravio.

4.7. ZATVOR

Lišavanje slobode zastupljeno je u pravno uređenim zajednicama još od najstarijih vremena. Tako se u antici i u srednjem vijeku zatvoru pridavao preventivni ili procesni značaj, dok se u novije doba u prvi plan stavlja penalna zadaća zatvora.²⁵ Tako je u starom atenskom pravu takozvani sud jedanaestorice mogao naložiti zatvaranje okrivljenika za vrijeme postupka, kao i osuđenika na smrt ili ropstvo do smaknuća odnosno prodaje. Smrtna se kazna po pravilu izvršavala neposredno

²⁵ Zatvorska kazna je jedna od mogućih kaznenih sankcija za počinitelje kaznenih djela. Ona se provodi lišavanjem slobode optuženika.

nakon izricanja osude. Zatvor se mogao odrediti i svakom osuđeniku na neki novčani iznos, a trajao je sve do potpune isplate. Sudovi su u okviru svojih sudbenih kompetencija bili ovlašteni odrediti zatvor osobi odgovornoj za nepodmirenje fiskalnih dugovanja državi.²⁶ Sličan je tretman zatvor uživao i u rimskom zakonodavstvu. Romanistička literatura ističe trostruku namjenu zatvora. On je najranije, u republikanskom razdoblju, služio kao sredstvo prisile koje su magistrati mogli upotrijebiti protiv nepokornih i buntovnih elemenata, potom kao preventivna mjera za osiguravanje nazočnosti okrivljenika u postupku i konačno za čuvanje osuđenika na smrt do provođenja smaknuća.²⁷

Kanonsko je pravo zauzelo stajalište po kojemu se zatvorska kazna mogla izreći pripadnicima svećeničkog staleža za bilo koji zločin, kao i svjetovnjacima za one zločine za koje su mjerodavni bili crkveni sudovi. Kanonska je koncepcija imala moralno ishodište; zatvor je, naime, zamišljen kao sredstvo pokajanja i ispaštanja grijeha. No, istodobno je već od početka predstavljao i kaznu u pravom smislu riječi.

Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće lišavanje slobode kao kazna doživljava svoj procvat, iako je zatvorska kazna bila poznata iz ranijeg doba. Zatvor predstavlja kaznu civiliziranog društva koja je zasjenila reformatorsko kažnjavanje u 18.stoljeću. Utamničenje kao kazna obuhvaća lišavanje slobode i akcije usmjerene ka preobrazbi pojedinca djelujući na pogreške u odgoju, utjecaj loših primjera i dokolicu.²⁸

Značenje zatvorske kazne za prevenciju i suzbijanje kriminaliteta iznimno je značajno, međutim, postavlja se pitanje koliko je kazna zaista djelotvorna, koliko rehabilitira, odnosno odvraća počinitelje kaznenih djela od ponavljanja istih, i koliko uistinu ispunjava svoju krajnju svrhu a to je rehabilitacija i reintegracija osuđenika u društvenu zajednicu. Unatoč tome što je velik dio ljudi uvjeren u to kako je stanje u hrvatskim zatvorima dobro, statistički podaci i

²⁶ Iz povijesti kaznenog prava, [website], 2005, <https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/05radic%5B2%5D.pdf>, (pristupljeno 26.12.2015.)

²⁷ Ž. Radić, „Zatvor u srednjovjekovnom trogirskom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 12, no.1, 2005, str. 89-107, dostupno na: https://www.pravo.unizg.hr/hljcpp/2005_godina/vol.12-12005/radic, (pristupljeno: 15.01.2016.)

²⁸ M. Foucault, op.cit. str.238

činjenice upućuju na probleme koji se ne mogu zanemariti.²⁹ Unatoč predviđanjima da će hrvatski zatvorski sustav do 2014. godine biti jedan od uređenijih u Europi, trend porasta broja zatvorskih kazni nastavlja se i naš zatvorski sustav nije učinkovit u onolikoj mjeri koliko bi trebao biti, a s obzirom na činjenicu kako je u Hrvatskoj 1/3 kriminalaca recidivista, što znači da svrha bezuvjetne zatvorske kazne nije ispunjena, barem ne u smislu da se počinitelje odvraća od ponovnog činenja kaznenih djela.

Lišavanje slobode okrivljenika koje je kroz povijest imalo različitu funkciju, prošlo je i kroz povijesne promjene u tretmanu samih zatvorenika. Iako je u početku svog nastajanja zatvor imao samo funkciju zadržavanja zbog ispitivanja do donošenja presude, tretman zatvorenika je u to doba bio najstroži. Društva su u prošlosti minimalno izdvajala za život osuđenika, hrana je bila u minimalnim količinama da se osuđenika održi na životu a najčešće je to bio kruh i voda. U današnje doba postoje nutricionističke liste jelovnika koje zatvorenici primaju, a koje obuhvaćaju količinske i kvalitativne normative, kalorične vrijednosti od minimalno 3000 kcal dnevno.³⁰

Prostori u koji su se smještali zatvorenici u prošlosti bili su skučeni i nije se vodila dovoljna briga o higijeni, dok većina današnjih zatvora mora zadovoljavati određene kriterije o veličini ćelije i higijenskim uvjetima, kao i posebne ćelije u prizemlju kaznionica za invalidne osobe. Ove standarde ipak ne prate sve zemlje i sve kaznionice, pa su tako i danas uvjeti života u američkom vojnom zatvoru „Guantanamo“ na Kubi sličniji zatvorskim uvjetima iz prošlosti, o čemu svjedoče izjave zatvorenika koji su izašli iz tog zatvora.

U prošlosti se je zatvorenike prisiljavalo na težak fizički rad koji se je smatrao sastavnim dijelom života zatvorenika u zatvoru. Loš rad i nedisciplinarnost brutalno se fizički kažnjavalo, dok je nasuprot tome danas rad u zatvorima na dobrovoljnoj bazi uz neku naknadu.

²⁹ K. Puškarić, „ Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH“, *Hrvatski studiji*, Zagreb, vol. 5, 2011, str.51, dostupno na: [https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DgPs8we-m5DYCw#q=Pu%C5%A1kari%C4%87%2C+K.%2C+\(2011.\)%2C+Strukturalna+ograni%C4%8Denja+zatvorskog+sustava+RH%2C++Hrvatski+studiji](https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DgPs8we-m5DYCw#q=Pu%C5%A1kari%C4%87%2C+K.%2C+(2011.)%2C+Strukturalna+ograni%C4%8Denja+zatvorskog+sustava+RH%2C++Hrvatski+studiji), (pristupljeno: 27.02.2016.)

³⁰ Tretman zatvorenika, [website], 2015, <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>, (pristupljeno 15.01.2016.)

Zatvorenici su nekada dobili liječničku skrb samo u slučaju ako im je život bio ugrožen dok je danas prilikom primanja u zatvorski sustav obavezan liječnički pregled kao i zdravstvena skrb tokom cijelog boravka u zatvoru. Možemo naglasiti kako je danas u Švedskoj zdravstvena skrb zatvorenika na nivou zdravstvene skrbi Šveđana na slobodi.³¹

Prema Ministarstvu pravosuđa RH u hrvatskim zatvorima se provodi pojedinačni program za svakog zatvorenika koji sadrži:

- procjenu rizičnosti za vrijeme izvršavanja kazne zatvora o čemu ovisi upućivanje u kaznionice prema stupnju sigurnosti (zatvorena, poluotvorena, otvorena),
- radnu sposobnost, radne navike, vrstu posla i uvjete rada na koje se zatvorenika može rasporediti,
- obrazovnu razinu i potrebu za obrazovanjem ili stručnim osposobljavanjem,
- zdravstveno stanje, potreba za liječenjem,
- uključivanje u posebne programe (za ovisnosti o drogama, alkoholu, oboljele od PTSP-a), po odluci suda ili procjeni stručnog tima,
- potrebu za specifičnim psihološkom, psihijatrijskom, socijalnom ili pravnom pomoći,
- prijedlog posebnih oblika individualnog ili skupnog rada,
- sadržaje i oblike korištenja slobodnog vremena (kulturne i sportske aktivnosti),
- kontakt s vanjskim svijetom (dopisivanje, telefoniranje, posjete obitelji i drugih osoba),

³¹ Švedski pravni sistem, [website], 2013, <http://zakon.se/svedski-pravni-sistem>, (pristupljeno 10.03.2016.)

- program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta.³²

Nositelji provedbe posebnih programa tretmana su terapeuti koji programe provode uz suradnju drugih stručnih službenika te liječnika i psihijatra. Posredno su u provedbu uključeni i članovi timova tretmanskih skupina kao što su strukovni učitelji, odjelni pravosudni policajci, nastavnici i drugi.

Iz navedenog su vidljive velike povijesne promjene u funkciji zatvora i tretmanu zatvorenika koji su se mijenjali od procesne funkcije zatvora do zatvora kao oblika kazne i od loših i nehumanih zatvorskih uvjeta do sve boljih i ljudskijih uvjeta života u zatvoru.

4.8. SMRTNA KAZNA

Smrtna kazna razvila se iz krvne osvete. Krvna osveta bilo je nepisano pravilo u zajednicama i plemenima koji su živjeli prije nekoliko tisuća godina a koja je dopuštala i omogućavala rodbini ubijene žrtve da se osvete počinitelju i njegovom plemenu. To je često vodilo do beskonačnih svađa između plemena i čak istrebljenja čitavih plemenskih zajednica.

Tijekom duge povijesti smrtne kazne pojavljivali su se mnogi oblici egzekucije. Razne su metode kojima se ubijaju zatvorenici, no upitno je govoriti o tome koja je vrsta egzekucije humanija. Najčešće metode su odrubljivanje glave u Saudijskoj Arabiji i Iraku, električna stolica u SAD-u, vješanje u Egiptu, Iranu, Japanu, Pakistanu, Singapuru i drugim zemljama, strijeljanje u Bjelorusiji, Kini, Somaliji, Tajvanu, Uzbekistanu, Vijetnamu i ostalim zemljama. Na Bliskom Istoku je tijekom povijesti najčešća metoda bila kamenovanje, koju je provodila zajednica, a prvi kamen je obično bacao tužitelj.

Odrubljivanje glave mačem bila je često povlastica privilegiranih pojedinaca i plemstva. Tijekom povijesti je smrtnu kaznu provodila obično jedna, samo za taj posao određena osoba, takozvani krvnik. On i njegova obitelj su u mnogim kulturama

³² Tretman zatvorenika, [website], 2015, <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>, (pristupljeno 15.01.2016.)

bio omraženi, izbjegavao se kontakt s njima i postavljalo ih se nisko na društvenoj ljestvici usprkos činjenici da je izvršavanje smrtne kazne u većini kultura bilo slavljeno kao javni prizor. Iz tog razloga su najčešće nosili maske preko lica i njihov pravi identitet je bio poznat samo malom broju ljudi. Razvojem tehnologije i modernizacijom uslijedile su i nove metode egzekucije. 1792. godine u Francuskoj je uvedena giljotina te se od tamo proširila u ostale dijelove Europe. Također je uz razvoj vatrenog oružja strijeljanje postalo učestala metoda egzekucije. U dvadesetom stoljeću su se još razvile i plinske komore, električna stolica te smrtne injekcije. Različite metode egzekucije se u društvu različito procjenjuju i odobravaju. Dok neke metode služe izričito ponižavanju optuženika, druge se smatraju časnim, kao npr. strijeljanje u vojsci.³³

U nekim zemljama u kojima još postoji smrtna kazna uz osuđenika na smrt stoji cijeli tim ljudi koji se sastoji od nadzornika, svećenika i liječnika, a svi zajedno stoje uz bok službeniku koji obavlja smaknuće. Liječnici su zaduženi da osuđenik na smrt do posljednjeg trenutka ne osjeća bol i patnju, da mu se nametne kazna oslobođene boli, da smrt traje jedan tren i da pogađa život a ne tijelo.

Okrutnost smrtne kazne nadilazi samog zatvorenika i replicira se i na njegovu obitelj kojoj se također nanosi velike moralne i materijalne patnje. Osim osuđenika i njegove obitelji provođenje smrtne kazne može biti vrlo uznemirujuće pa čak i traumatsko za izvršitelje smrtne kazne, suce i tužitelje. Europa se u abolicionističkim stavovima uglavnom poziva na kršenje temeljnih ljudskih prava, te na okrutnost izvršenja smrtne kazne.³⁴ Kao prvo, smatra se da smrtna kazna nije čin obrane društva od izravne životne opasnosti, već je to planirano ubijanje zatvorenika u svrhu kažnjavanja, svrhu koja se može postići i drugim sredstvima. Kriminolozi i penolozi ponajviše debatiraju o tome sprječava li smrtna kazna buduća ubojstva ili ne, te da li se potencijalni ubojice ne odlučuju počiniti ubojstvo zbog straha od smrtne kazne. No

³³ M. Foucault, op.cit., str.11

³⁴ Abolicionizam (od lat. riječi abolitio) označava ideologiju, odnosno pokret kome je cilj ukidanje nekog običaja ili zakonske odredbe koja se smatra nehumanom ili nemoralnom. U užem smislu se pod time podrazumijeva pokret za ukidanje ropstva odnosno trgovine robljem u 18. i 19. vijeku. Danas se, iako rjeđe, pod izrazom abolicionizam ponekad podrazumijevaju pokreti za ukidanje smrtne kazne, odnosno legalizaciju droge i/ili prostitucije.

pokazalo se da je najveća stopa ubojstva upravo u onim američkim državama koje imaju smrtnu kaznu, dok je ta stopa ubojstva niža kod abolicionističkih država.³⁵

Smrtna kazna predstavlja krajnju i najstrožu kaznu koja je danas predviđena u određenim pravnim sustavima. Smrtna kazna je zakonom predviđeno usmrćivanje osobe koja se izriče nakon što je osoba proglašena krivom za počinjenje kaznenog djela. U Republici Hrvatskoj smrtna je kazna ukinuta Božićnim Ustavom 1990. godine.

U najstarijim pravnim izvorima kao što je Kodeks Ur-Nammu, oko 2100. godina prije Krista bila je predviđena je smrtna kazna za ubojstvo i preljub. Talionsko načelo koje označava situaciju „Oko za oko, zub za zub“ je ograničavalo osvetu samo na onoga tko je počinio kazneno djelo. Ovo načelo je još više ograničeno u Tori koja navodi da naknada štete treba biti srazmjerna počinjenoj šteti.³⁶ U Tori se navodi niz vjerskih, društvenih i seksualnih prekršaja za koje se određuje smrtna kazna, a koji su smatrani kao prijetnja egzistenciji čitavom narodu: fizičko zlostavljanje roditelja, vraćanje, štovanje i pridavanje žrtve drugim bogovima, preljub, homoseksualnost, incest i drugo. Također pravi razliku između ubojstva s namjerom i ubojstva u obrani a za pravovaljanu smrtnu presudu zahtijevalo se najmanje dva nepristrana svjedoka i temeljito provjeravanje njihovih iskaza od strane suca kako bi se izbjegle netočne presude. U to su doba bila popularna javna smaknuća i to s dvojakom svrhom: da bi zabavila gledatelje, a istovremeno da bi ih prestrašili.³⁷

U Rimskom carstvu kršćani su tijekom tristo godina bilo sustavno proganjani. U to vrijeme su kršćani odbijali bilo kakav oblik nasilja koji je rezultirao usmrćivanjem, ali nakon što je Konstantin I. 313. godine službeno dopustio kršćanstvo i ono je 380. godine postalo državnom religijom, provođenje smrtna kazne od strane carstva nije opadalo već je naprotiv raslo, a crkva je u tome sada aktivno sudjelovala.

³⁵ N. Ricijaš et al, „Stavovi studenata zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni“, izvorni znanstveni rad, *Hrvatska znanstvena bibliografija*, 2003, dostupno na: https://bib.irb.hr/lista-radova?sif_znan=5.07&period=2002, (pristupljeno: 25.02.2016.)

³⁶ Tora - sveta knjiga Židova, predstavlja Božje zavještenje židovskom narodu i sadrži Božje zakone po kojim se pravovjerni Židovi moraju ravnati u svom religioznom i etičkom ponašanju.

³⁷ Povijest torture,[website], 2015, <http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>, (pristupljeno 07.01.2016.)

Rimokatolička crkva opravdavala je smrtnu kaznu protiv pogana. U Starom Rimu su koristili iznimno ponižavajuću i okrutnu metodu razapinjanja na križ odbjeglih robova, kriminalaca bez rimskog državljanstva i pobunjenika. Istočno Rimsko carstvo je od osmog stoljeća postupno reduciralo provođenje smrtne kazne i zamjenjivalo je kaznama poput odsijecanja noseva i ušiju da bi na taj način proveli jednu vrstu pedagoškog utjecaja na populaciju.

U kasnijem srednjem vijeku, kada je moć Rimokatoličke crkve postupno sve više bila ugrožena, kao i položaj i monopol pape, careva i plemstva, rasla je i učestalost smaknuća i njihova okrutnost i brutalnost izvršavanja smrtnih kazni. Tome su najviše pridonijeli lov na vještice te inkvizicija. Ključnu ulogu u cijeloj priči odigrala je zloglasna inkvizicija koju je u 13. stoljeću ustanovila Rimokatolička crkva a predstavljala je crkveni sud osnovan radi iskorjenjivanja vjerovanja i obreda protivnih vjeri i disciplini Katoličke crkve. Inkvizicija je djelovala kao svojevrsna crkvena policija.³⁸ Tijekom srednjeg vijeka u Europi nije zadržana metoda razapinjanja zbog velikog utjecaja katoličanstva ali su zato u to vrijeme osmišljene mnoge nove metode egzekucije pa su za posebno teška kaznena djela bili uobičajeni vješanje i spaljivanje na lomači. Ova se metoda jako često upotrebljavala tijekom španjolske inkvizicije te pred kraj 15. stoljeća za vrijeme lova na vještice.

Petog prosinca 1484. Papa Inocent VIII. izdao je bulu kojom je oštro osudio vještičarenje i bavljenje čarobnjaštvom te je ovlastio dvojicu inkvizitora Henrika Institorisa i Jakoba Sprengera , koji su napisali knjigu „Malleus Maleficarum“ (Malj koji ubija vještice), koja se danas smatra najzloglasnijom i najzopačenijom knjigom koja je ikad napisana. Ona se nije ograničavala samo na progon i suđenje židovima i muslimanima, nego i na sve kršćane optužene za krivovjerstvo i moralno neprihvatljive običaje. S vremenom je prerasla u oruđe državnih vlasti i dobro uhodani sustav društvene kontrole.

³⁸ Progon vještica, [website], 2014, <https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/>, (pristupljeno 09.01.2016.)

"Nitko ne čini više štete Katoličkoj crkvi nego li primalje", zapisao je Sprenger, kao i rečenicu: *"Kada žena misli samostalno, misli zlo."*, koje danas zvuče nevjerovatno.³⁹

Progoni vještica bili su naročito česti na području današnje Francuske, Njemačke, Švicarske, sjeverne Italije, Belgije, Luksemburga i Nizozemske i njihovim kolonijama gdje su pogubljeni, bili zatvarani, okrutno ispitivani i mučeni oko milijun ljudi. Svaku se ženu moglo optužiti da je vještica a onaj tko bi je prokazao nije trebao podastrijeti nikakve dokaze. Na suđenju je bilo dovoljno da optužena prizna krivnju pa su inkvizitori često pribjegavali užasnim metodama ispitivanja, zastrašivanja, ucjenjivanja i okrutnog mučenja ne bi li od osumnjičene iznudili priznanje.

Mnogi istraživači su procijenili da se sveukupan broj pogubljenih kreće oko milijun ljudi a žene su činile 85 posto ubijenih. Inkvizicija i vještičje ludilo bilo je rezultat dobro organizirane, legalne procedure i dobro organizirane kampanje, inicirane, financirane i provođene od strane Crkve i države.⁴⁰

Najokrutniji vještičji progoni povezani su s periodima velikih društvenih promjena koje su potresle same korijene feudalizma – masovni seoski ustanci i pobune, počeci kapitalizma, te uspon protestantizma. Također, postoje i fragmentarni dokazi o vještičarstvu kao postojanju pobune seoskoga stanovništva predvođenoga ženama na nekim područjima.⁴¹

Događaji u srednjem vijeku su dokaz da su tadašnji zakonodavci donosili takve zakone koji će na bilo koji način učvrstiti i poboljšati poziciju vladajućih a ne i zakone za dobrobit naroda.

³⁹ Povijest žena iscjeliteljica, [website], 2013, <http://libela.org/sa-stavom/4065-povijest-zena-iscjeliteljica-vjestica-primalja-i-medicinskih-sestara/>, (pristupljeno 25.01.2016.)

⁴⁰ Ibidem

⁴¹ Progon vještica, [website], 2014, <https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/>, ([pristupljeno 09.01.2016.)

5. KAŽNJAVANJE U NOVIJE DOBA

Upravo se u kaznenim sustavima najbolje može isčitati ukupna politika neke države, na što upućuje porast zatvorske populacije, izricanje sve težih kaznenih sankcija, kronični nedostatak zatvorskih kapaciteta, smanjeni troškovi održavanja, privatizacija dijelova zatvorskih sustava u nekim zemljama, porast broja recidivista i drugi slični pokazatelji koji u pravilu svjedoče o lošim kazneno-pravnim sustavima.

5.1. SAD

Obzirom na rastuću stopu kriminaliteta 70-ih godina 20. stoljeća u SAD-u, javnost je tražila strože kažnjavanje počinitelja kaznenih djela, dok su stručnjaci izražavali sve veće razočaranje u učinkovitost rehabilitacijskih programa. Navedeno je rezultiralo preporodom pristupa zastrašivanja i onesposobljavanja i nizom novih načela kažnjavanja. Prema načelu „tri prijestupa“ zakonskim normama sucima se nalaže izricanje minimalne zatvorske kazne od 25 godina ili doživotnog zatvora počiniteljima koji su već dva puta bili kažnjavani zbog ozbiljnijih kaznenih djela, a počinili su treće. To je rezultiralo sve većim brojem zatvorenika a gradnja novih zatvora zahtijevala je sve veća materijalna sredstva, pa je krajem 20.stoljeća SAD ponovo počeo primjenjivati kažnjavanje počinitelja kaznenih djela bez zatvaranja, na način da je njihova provedba uglavnom podrazumijevala strogi nadzor, usmjerenost na uočavanje kršenja i upućivanje ili povratak u zatvor. Na ovaj način zapravo se samo dodatno povećao broj povratnika u zatvor – polovica osoba koje ulaze u zatvorski sustav svake godine zapravo su povratnici u činjenju kaznenih djela koji su već bili zatvarani a kaznenopravni sustav SAD-a se sve više opisuje kao “ponavljajući stroj zatvaranja”. Moguće je da tome pridonosi i neoliberalistički pristup u ekonomiji i društvu, u okviru kojeg se privatiziraju zatvorski i probacijski sustavi, pri čemu se naglasak prvenstveno stavlja na postizanje profita.⁴²

⁴² S. Maloic, „ Suvremeni pristup kažnjavanju kao determinante, kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21, no.2, 2013, str.34, dostupno na: [https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+\(2013\)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija](https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+(2013)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija), (pristupljeno: 10.03.2016.)

Po prvi puta susrećemo se s pojmom masovnog zatvaranja budući je veličina zatvorske populacije značajno iznad povijesnih i usporednih normi. Zatvaranje je naraslo do točke kada samo po sebi izaziva niz društvenih problema, a zapravo su najpogođenije siromašne manjinske zajednice u kojima provesti određeno vrijeme u zatvoru postaje rutina.

Američko kazneno zakonodavstvo u usporedbi s europskim kaznenim zakonodavstvom razlikuje se ne samo po strukturi i sadržaju propisa nego i po sustavu kaznenopravnih sankcija. Većina država europskog kruga koristi se modelom novčane kazne poznatim kao sustav dani-novčana kazna i klasične novčane kazne, dok se u državama SAD-a ta kazna određuje u fiksnim iznosima i većinom se primjenjuju za lakše delikte a u nekim slučajevima mogu se izricati i uz kraće zatvorske kazne.

Primjerice, za određena područja SAD-a u kojima se novčanom kaznom kažnjavanju prijestupi kao npr. pucanje na javnim mjestima, bacanje predmeta u policijsko vozilo i slično, novčane kazne kreću se između 2.500-5.000 US dolara.

SAD su jedine od svih NATO-vih saveznica koje redovito koriste smrtnu kaznu uz uočljivu podršku javnosti za izvršenje smrtne kazne, koja i dalje raste. Unatoč pojavi opozicije smrtnoj kazni još u 18. stoljeću, smrtna kazna u SAD-u i dalje opstaje.⁴³

⁴³ N. Ricijaš et al, „Stavovi studenata zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni“, izvorni znanstveni rad, *Hrvatska znanstvena bibliografija*, 2003., hrčak/srce.hr, dostupno na: https://www.google.hr/url?url=https://bib.irb.hr/lista-radova%3Fsfif_znan%3D5.07%26period%3D2002&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjL3ZWXwu3LAhXKVSwwKHUN5Bh8QFggmMAM&usq=AFQjCNHdZ5si1TZOz_5FKd-wvouxRiivrw, (pristupljeno:10.03.2016.)

5.2. ŠVEDSKA

U švedskom Kaznenom zakonu kaznena se djela dijele na zločine, prijestupe i prekršaje za koje su propisane kazne zatvora, novčana kazna, uvjetna osuda, probacija i zadržavanje radi posebnog zbrinjavanja.

Smrtna kazna je u švedskom zakonodavstvu ukinuta 1972. godine a do tada se smrtna kazna mogla dosuditi jedino za neka veoma teška kaznena djela počinjena u ratnim ili sličnim prilikama. Za kaznena djela u mirnodopskim prilikama smrtna kazna je formalno ukinuta još 1921. godine a posljednje pogubljenje u Švedskoj izvršeno je 1910. godine.⁴⁴

Švedska je poznata i po promjenama u kaznenim sustavima i glasi za zemlju sa najblažim kaznenim sustavom. U 2011. i 2012. godini u Švedskoj je došlo do pada broja zatvorenika za 6 %, pa se sadašnji broj zatvorenika u ovoj 9,5-milijunskoj državi kreće oko 4,5 tisuće a od 2010. godine došlo je do zatvaranja 56 zatvorskih – popravnih ustanova. Postavlja se pitanje zašto su švedski zatvori tako efikasni za razliku od drugih, a odgovor na ovo leži u jednoj disciplini kojoj je u Švedskoj podređen rad većine državnih institucija a to je rehabilitacija. Švedska se prije 30-ak godina trajno opredijelila za penalnu politiku rehabilitacije, tome je podredila cjelokupan zatvorski sustav i sada taj sustav funkcionira i daje očekivane rezultate.⁴⁵

Postotak recidivista je u Švedskoj u prosjeku dvostruko manji od ostatka Europe a zatvorske kazne koje izriču švedski sudovi rijetko kad prelaze 10 godina, jer su sa rehabilitacijskog stanovišta besmislene. Svi zatvorenici se sustavno osposobljavaju za neka zanimanja kako bi imali od čega živjeti kad izađu, učenje je omogućeno svima, psihološka pomoć pruža se zatvorenicima i njihovim obiteljima dok je zdravstvena zaštita zatvorenih osoba jednaka zdravstvenoj zaštiti Šveđana na slobodi. Velika se pažnja posvećuje radu s najmlađim osobama lišenim slobode, tako da je broj povratnika među njima sveden na minimum.

⁴⁴ Švedski pravni sistem,[website], 2013, <http://zakon.se/svedski-pravni-sistem/>, (pristupljeno 10.03.2016.)

⁴⁵ Švedski penalni sustav, , [website], 2013, <http://www.aurora.hr/3449/svedski-penalni-sustav-daje-svedske-rezultate/>, (pristupljeno 25.01.2016.)

Sredstva i ljudi angažiraju se pretežno na rehabilitaciji, tako se osuđena osoba nakon nekog vremena doista i rehabilitira a nakon što je postignut taj temeljni cilj kažnjavanja, osoba se otpušta jer je temeljni cilj kazne ispunjen. Liječenje narkomana i alkoholičara se uspješno provodi a iz te populacije se u pravilu regrutira preko 30 % počinitelja. Povećan je broj osoba pod mjerama probacije koje također daju dobre rezultate, a tako su sačuvane brojne obitelji, smanjuju se socijalna davanja, a povećava se društvena odgovornost.⁴⁶

Prema riječima Nilsa Oberg, koji je odgovoran za švedski zatvorski sustav i uvjetno puštanje na slobodu, u Švedskoj je 2013. godine provedeno istraživanje i kontrola svih zatvorenika radi otkrivanja najčešćih razloga koji utiču na kriminalno ponašanje koje ih je dovelo u zatvor. Istraživanje je pokazalo da ne postoji samo jedan problem sa kojim se zatvorenici nose, već ih je mnogo više, a to su najčešće alkohol, droga i psihički problemi koji se nisu pojavili preko noći. Švedski zatvorska strategija je da pokušaju obuhvatiti sve probleme koji muče zatvorenike, ne samo jedan.

Uz sve te zakonske i planske mjere postoje i neke tipično švedske mjere a to je uvođenje nadzornika – volontera koji skrbe o bivšim zatvorenicima, pružaju im podršku, pomažu u nadzoru, razgovaraju s njihovim poslodavcima, pomažu im, savjetuju ih. U Švedskoj postoji oko 4,5 tisuće nadzornika-volontera koji to rade besplatno iz razloga što je to društveno korisno, a i logično je pomagati sugrađanima u nevolji.

Što se tiče novčanih kazni švedski kazneni sustav primjenjuje tri vrste novčanih kazni. Novčana kazna za kaznena djela izriče se u dnevnim iznosima (dani-novčana kazna) ili ako je kazneno djelo kažnjivo s manje od 30 dnevnih iznosa, predviđena je druga vrsta novčane kazne – sumarna novčana kazna.⁴⁷ Treća vrsta novčane kazne je standardizirana, klasična novčana kazna. Za novčanu kaznu koja se izriče u dnevnim iznosima propisano je da se dnevni iznosi kreću u rasponu od 30

⁴⁶ Probacija je uvjetovana i nadzirana sloboda počinitelja kaznenog djela. Tijekom uvjetovane slobode probacijski službenici provode nadzor i stručnim postupcima utječu na rizične čimbenike kod počinitelja kaznenog djela s ciljem resocijalizacije i reintegracije počinitelja u zajednicu.

⁴⁷ Dnevni dohodak je temelj za izračunavanje novčane kazne koja se izriče konkretnom počinitelju kažnjivog djela prema modelu "dani novčana kazna". Dnevni dohodak počinitelja koji on ostvaruje, izražen u novčanom iznosu, množi se s brojkom izabrane mjere novčane kazne.

do 150 dnevnih iznosa, a svaki od njih izriče se u rasponu od 30 do 1.000 švedskih kruna. Pri odmjeravanju visine dnevnog iznosa sud uzima u obzir prihode, dobrobit počinitelja, njegove obveze i ekonomske komponente na strani počinitelja. Ako postoje neki posebni razlozi, iznos dnevnog iznosa može se i prilagoditi. Najniži iznos novčane kazne po sustavu dani-novčana kazna je 450 švedskih kruna. Za treću vrstu novčanih kazni, odnosno standardizirane novčane kazne koje su s obzirom na ono što je propisano za pojedino kazneno djelo, određene po posebnim pravilima uračunavanja, najniži je iznos 100 švedskih kruna. Ako se uzme u obzir da se prosječna mjesečna bruto plaća kreće oko 2.700 eura odnosno oko 24.500 švedskih kruna, kazne su vrlo visoke pa su one i garancija većeg reda i poslušnosti.⁴⁸

Švedska se ističe ne samo po blagom i učinkovitom zatvorskom sustavu već i po sigurnosti u prometu na cestama. Švedska ima najmanji omjer poginulih na cestama koji iznosi 3 poginule osobe na 100.000 stanovnika, dok na njemačkim cestama život izgubi 4,7 ljudi na 100.000 stanovnika a u Hrvatskoj je taj omjer 7,1. U svakoj petoj prometnoj nesreći u Švedskoj uzrok je bio alkohol. Švedska politička agenda "Vision Zero" usvojena je 1997. godine i krajnji joj je cilj ostvariti automobilski promet bez ljudskih žrtava. I u ovom segmentu je uloženo puno truda i trebale su godine da se tempo i sigurnost prometa stabilizira a postignuto je visokim kaznama, brojnim nadzornim kamerama i uvođenjem 90.000 „alkoholnih brava“ u autobuse, kamione i taksije, što znači da vozač ne može pokrenuti vozilo prije "puhanja" u bravu. Pokaže li se da u dahu ima alkohola, vozilo je nemoguće upaliti.⁴⁹

⁴⁸ A. Kurtović, L. Milivojević, V. Strinić, „Novosti u propisivanju, izricanju i izvršenju novčane kazne“, Pregledni znanstveni rad 2009, hrčak/srce.hr, dostupno na: <http://www.google.hr/url?url=http://hrcak.srce.hr/file/132524&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwig-urpwe3LAhUFWCwKHfHfAbwQFggSMAA&usg=AFQjCNHjmGPJmH5HMSzFPPrvV0PRPK6xXNA>, (pristupljeno: 10.03.2016.)

⁴⁹ Švedski penalni sustav, [website], 2013, <http://www.aurora.hr/3449/svedski-penalni-sustav-daje-svedske-rezultate/>, (pristupljeno 25.01.2016.)

5.3. HRVATSKA

Kazneni sustav današnjeg doba ima neka zajednička obilježja pa je u znatnom broju država ukinuta smrtna kazna što je slijedila i Hrvatska, te je 1990.godine ukinuta smrtna kazna. Hrvatsko kazneno pravo poznaje samo dvije vrste kazni a to su kaznu zatvora i novčanu kaznu. Kazna zatvora može se izreći punoljetnim osobama u trajanju od 30 dana do 15 godina a dugotrajni zatvor od 20 do 40 god. može se propisati samo za najteže oblike teških kaznenih djela te se nikada ne može propisati kao jedina, glavna kazna i ne može se izreći počinitelju koji u doba počinjenja djela nije navršio 21 god. života.

Kazna maloljetničkoga zatvora može se izreći i mladim počiniteljima kaznenih djela, i to pod posebnim zakonskim uvjetima.

U Kaznenome zakonu RH iz 1998. novčana kazna propisana je kao alternativna za velik broj kaznenih djela, čime se znatno smanjila represivnost hrvatskog kaznenoga prava.⁵⁰

Za kaznena djela koja predstavljaju počinjenje težih djela propisuju se novčane kazne u dnevnim dohodcima ili iznosima (dani-novčana kazna) dok se za manja prekršajna djela propisuju novčane kazne u unaprijed zadanom fiksnom iznosu ili unaprijed zadanom rasponu.

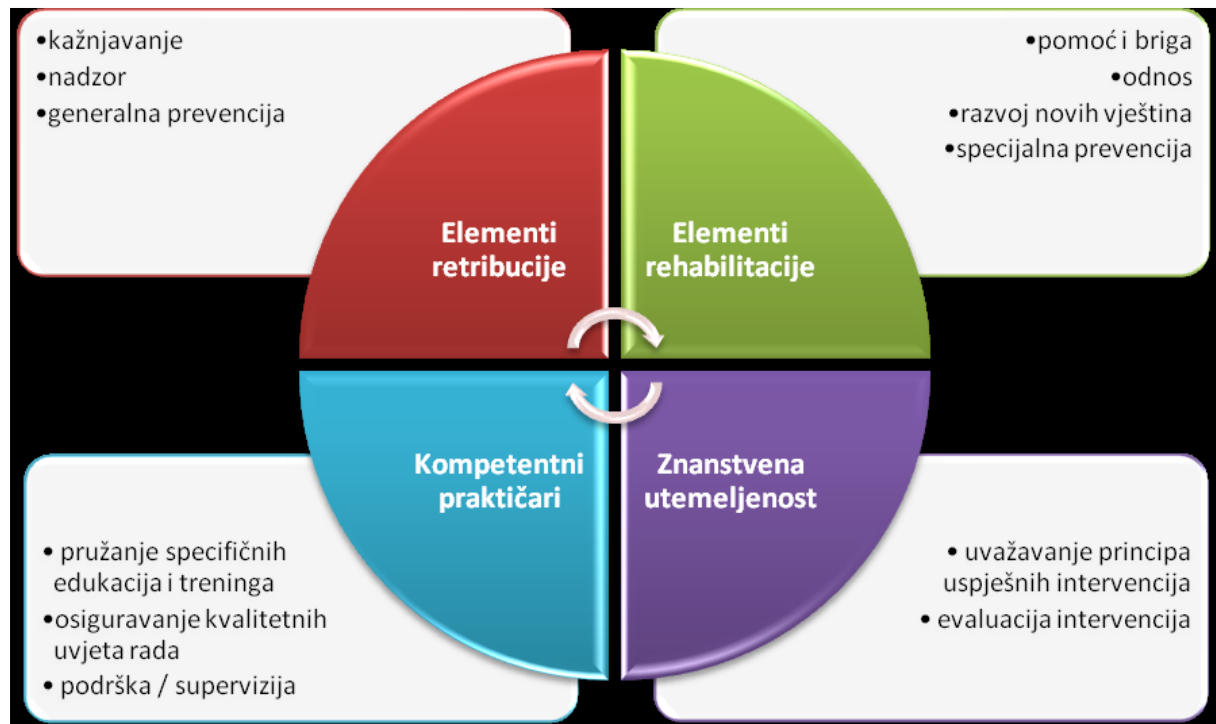
Neka novija zakonodavstva, pa tako i hrvatsko, izričito utvrđuju svrhu kažnjavanja koja je izraz društvene osude zbog počinjenoga kaznenoga djela (retribucija), utjecaj na počinitelja da ne čini kaznena djela (specijalna prevencija), utjecaj na ostale da ne čine kaznena djela (generalna prevencija) i djelovanje na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja (socijalno-etička funkcija).

U Hrvatskoj je zatvorska populacija u razdoblju od 31. prosinca 2001. do 31. prosinca 2010. godine sa 2679 osoba porasla na 5168 osoba u zatvorskom sustavu. Rasprave vezano uz gotovo kontinuirani porast zatvorske populacije u Hrvatskoj

⁵⁰ Kazna, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040>, (pristupljeno 11.12.2015.)

najčešće su bile usmjerene na sve veći problem manjka zatvorskih mjesta i velike troškove zatvorskog sustava.⁵¹

Slika 1: Shematski prikaz temeljnih komponenata kaznenopravnih sankcija

IZVOR: https://bib.irb.hr/datoteka/603063.Pravo_maloljetnika_na_primjeren_tretman.pdf

Prve dvije komponente odnose se na elemente retribucije i rehabilitacije, koje su kroz povijest predstavljale suprotstavljene filozofske pristupe, dok se u modernijem pristupu u radu s počiniteljima kaznenih djela nastoji integrirati ova dva principa. Retribucijski postupci usmjereni su na kažnjavanje, financijske globe, ograničavanja i nadzore, dok su rehabilitacijski postupci oni koji naglašavaju ublažavanje i reduciranje nepoželjnog/kažnjivog ponašanja kroz učenje novih vještina. Elementi retribucije i rehabilitacije važne su komponente sankcija, te one obuhvaćaju

⁵¹ S. Maloic, „ Suvremeni pristup kažnjavanju kao determinante, kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21, no.2, 2013, str.39, dostupno na: [https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+\(2013\)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BE+javanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BE+ivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+su+bijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija](https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+(2013)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BE+javanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BE+ivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+su+bijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija), (pristupljeno: 10.03.2016.)

generalno-preventivnu i specijalno-preventivnu svrhu kažnjavanja koja je jasno naglašena u hrvatskim zakonima.⁵²

U slučaju kažnjavanja maloljetnika nositelji svih sankcija su praktičari koji su u neposrednom kontaktu s maloljetnim počiniteljem kaznenog djela kao što su policijski službenici za mladež, državni odvjetnik, sudac za mladež, stručni suradnik na sudu ili stručni djelatnik centra za socijalnu skrb. Neosporna je važnost ulaganja u razvoj kompetencija specifičnih za ovu vrstu posla, posebno imajući u vidu razvojnu dob i specifičnosti maloljetnika. Svi stručnjaci u lancu kaznenopravnog postupka, te tijekom provođenja sankcije, imaju velik utjecaj na ponašanje maloljetnika u budućnosti, odnosno djelovanje na smanjivanje vjerojatnosti recidivizma.⁵³

Hrvatsko zakonodavstvo slijedi Konvenciju protiv torture i drugih načina okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koju je Opća skupština UN-a prihvatila 1984. godine, te je zabrana zlostavljanja propisana odredbom čl. 23 Ustava RH, a kaznenim djelom smatra se iznuđivanje iskaza i zlostavljanje u obavljanju javne službe ili javnih ovlasti. Iskaz dobiven silom, prijetnjom ili drugim sredstvima kojima bi se mimo ispitanikove volje dobilo priznanje, smatra se nezakonitim dokazom.⁵⁴

Niti jedan kaznenopravni sustav nije u potpunosti uspješan u svojim nastojanjima za ostvarivanjem pravnog poretka a istovremeno pozitivnog djelovanja na kažnjenike, te je neprestano prisutan prostor za unapređivanje zakonskih i tretmanskih postupaka.

⁵² Pravo maloljetnika na primjeren tretman, [website], 2012, https://bib.irb.hr/datoteka/603063.Pravo_maloljetnika_na_primjeren_tretman.pdf, (pristupljeno 10.01.2016.)

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Povijest torture, [website], 2015, <http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>, (pristupljeno 07.01.2016.)

6. EKONOMSKI ASPEKTI KAŽNJAVANJA

Različiti kazneni režimi bili su povezani sa proizvodnim sustavima pa je tako u robovlasničkom gospodarstvu uloga kaznenih mehanizama bila stvaranje besplatne dodatne radne snage. U feudalizmu, u vrijeme kada su upotreba novca i proizvodnja bile slabo razvijene dolazi do naglog porasta fizičkog kažnjavanja jer je tijelo predstavljalo jedino dostupno dobro. S porastom robne privrede javlja se i prilagođeniji sustav kažnjavanja kao što su kažnjenička manufaktura, prisilni rad i popravni domovi. Budući da se industrijski sustav svodio na slobodno tržište radne snage udio prisilnog rada se u 19. stoljeću smanjio a zamjenjuje se kaznama zatvora i novčanim kaznama.⁵⁵

U novije doba kažnjavanje više nije orijentirano prema kažnjavanju tijela, oduzimanju snage tijela već kažnjavanju njegove duše, oduzimanjem slobode, utjecajem na njegove emocije, izazivanje osjećaja odbačenosti i straha, kao i kažnjavanje djelovanjem na ekonomsku snagu optuženoga. Oduzimanjem njegove ekonomske snage smanjuje se optuženikova moć i sigurnost, njegova potrošnja se prisilno svodi na najosnovnije čime se optuženi osjeća ugroženo, manje vrijedno, nesretno, kažnjeno.

6.1. KORISTI I TROŠKOVI KAŽNJAVANJA S ASPEKTA DRŽAVE

Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća zatvorske kazne postajale su sve veći financijski teret europskim državama te se tražilo drugačije rješenje. Posebno je važna preporuka Vijeća Europe da se zatvorske kazne primjenjuju samo ako je ozbiljnost kaznenog djela takva da je drugi oblik kažnjavanja apsolutno neadekvatan. U okviru zakonskih propisa rehabilitacija i reintegracija ostaju važni pristupi, donose se propisi koji ograničavaju mogućnost izricanja zatvorskih kazni, a kod odlučivanja sud je obvezan uzeti u obzir sve otežavajuće i olakšavajuće okolnosti vezano uz počinjeno kazneno djelo. Moglo bi reći da se na

⁵⁵ M. Foucault, op.cit., str.24

ovaj način Europa u bitnome distancirala od smjera u kojem su u najvećoj mjeri nastavile Sjedinjene Američke Države.⁵⁶

U novije doba poznajemo izricanje kazni za razna prekršajna i kaznena dijela. Tako se primjerice za nekorištenje sigurnosnog pojasa u vrijeme vožnje u osobnom ili teretnom automobilu, Zakonom o sigurnosti prometa na cestama RH, okrivljenika kažnjava novčanom kaznom od 500,00 kuna. Većina će ljudi smatrati da je to njihova osobna stvar da li će se vezati ili ne, odnosno njihova osobna odgovornost ako u slučaju prometne nesreće zadobiju tjelesne ozljede. No države imaju drukčiji pogled na to a koji se temelje na ekonomskoj računici. Ako neka osoba npr. zbog nekorištenja sigurnosnog pojasa zadobije tjelesne ozljede u prometnoj nesreći zatražiti će pomoć u zdravstvenim ustanovama, koje će na njega utrošiti puno lijekova, aparata, pomagala i radnog vremena koje plaća država, i sveukupni troškovi liječenja biti će veći od 500,00 kuna. Statistički je dokazano da osobe koje nisu koristile sigurnosni pojas zadobivaju teže tjelesne ozljede od osoba koja su koristile sigurnosni pojas u prometnim nesrećama. Budući da se zdravstveni sustav u Hrvatskoj i većini zemalja, temelji na generacijskoj solidarnosti, novac prikupljen od strane zaposlenih osoba nije dostatan za provođenje zdravstvene skrbi svih članova društva, te se time opterećuje državni proračun. Kako bi se što manje stvaralo troškova u zdravstvenom sustavu bilo je potrebno uvesti kaznu za nekorištenje sigurnosnog pojasa i time prisiliti vozače i putnike da poradi svoje sigurnosti i smanjivanja troškova liječenja počnu koristiti sigurnosni pojas. Isto vrijedi i za ostale slične prekršaje u prometu.

Novčane kazne koje se naplate radi nekorištenja sigurnosnog pojasa, kao i sve ostale kazne, uplaćuju se direktno u državni proračun, i predstavljaju neporezni prihod države koji se dalje raspoređuje na sve ostale planirane i neplanirane rashode države, odnosno sredstva se prelijevaju u školstvo, zdravstvo, policiju, sudstvo i druge. Na taj se način, a poradi počinjenog prekršaja, novčana sredstva

⁵⁶ S. Maloic, „Suvremeni pristup kažnjavanju kao determinante, kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21, no.2, 2013, str.34, dostupno na: [https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DgPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+\(2013\)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija](https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DgPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+(2013)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija), (pristupljeno: 10.03.2016.)]

fizičkih i pravnih osoba usmjeravaju ka državnom proračunu i koja se opet kroz neku uslugu države kroz zdravstvo, školstvo i slično vraćaju fizičkim i pravnim osobama, „hraneći“ pritom sve zaposlene u tom lancu a koji opet kao fizičke osobe koje trošeći svoj dohodak sudjeluju u kružnom toku sredstava. Država time osigurava osobnu sigurnost, manje bolovanja odnosno više rada, manje invalidskih mirovina, manje troškove u zdravstvu. Iako novčane kazne predstavljaju direktan prihod države, sveukupan iznos naplaćenih novčanih kazni nije dostatan za pokrivanje i održavanje kaznenopravnog sustava jedne države. Troškovi pravosuđa, državnog odvjetništva, policije, zatvorskog sustava, rehabilitacije osuđenika, popravnih domova, prisilnih naplata i ovrha imovine puno su veći od prihoda od novčanih kazni.

6.2. EKONOMSKI ASPEKTI KAŽNJENIKA

Učinci lišavanja slobode i smještanja u zatvor pogađaju velik broj osoba a ne samo kažnjenika, koje gube svoje zaposlenje ili neki drugi oblik uzdržavanja, osobnu imovinu, stanovanje za sebe i svoju obitelj i važne osobne odnose. Zatvorenici mogu razviti poteškoće vezano uz mentalno zdravlje ili mogu steći samouništavajuće navike i stavove i odbojnost prema društvu koje ih je zatvorilo. Po izlasku iz zatvora bivši zatvorenici su etiketirani, imaju smanjenu mogućnost zapošljavanja, reduciranih mogućnosti dobivanja različitih socijalnih pogodnosti ili programa kao što su primjerice stipendije i druga poticajna sredstva. Povratak zatvorenika u zajednicu zahtijeva ekonomska ulaganja u smislu njegove reintegracije u zajednicu, pri čemu su poseban problem stigma, nisko obrazovanje i oskudne radne vještine. Obitelji zatvorenika su često izopćene iz društva, smanjenih financijskih mogućnosti za samostalno uzdržavanje a djeca kažnjenika su često stigmatizirana zbog čega razvijaju odbojnost prema zajednici i školi, pa u takvim uvjetima ne završavaju potrebno obrazovanje i rade na težim i slabije plaćenim radnim mjestima. Izvršavanje zatvorskih sankcija podrazumijeva i učinkovito nošenje sa složenim socijalnim problemima kao što su socijalna i ekonomska isključenost osuđenika i njegove obitelji.⁵⁷

⁵⁷ S. Maloic, „ Suvremeni pristup kažnjavanju kao determinante, kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21, no.2,

Neke od pozitivnih karakteristika novčane kazne ističe se činjenica da se izricanjem novčanih kazni ne ugrožava egzistencija počinitelja i njegovih bližnjih koje uzdržava, jer se on ne udaljuje iz svoje okoline i s posla, te time nastavlja dalje raditi i biti članom određene zajednice u kojoj živi. Na taj se način osuđenik ne stigmatizira u tolikoj mjeri koliko bi ga stigmatizirala neka kratkotrajna zatvorska kazna. Optužena osoba odlaskom u zatvor radi izvršenja kazne osoba gubi posao kao izvor zarade, udaljuje se od bližnjih i okoline i poslije nosi društvenu etiketu bivšeg zatvorenika, što je puno nepovoljnije od novčane kazne.⁵⁸

2013, str.34, dostupno na: [https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+\(2013\)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+pers+pektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija](https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+(2013)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEjavanju+kao+determi+nante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+susjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+pers+pektive+suzbijanja+kriminala%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija), (pristupljeno: 10.03.2016.)

⁵⁸ A. Kurtović, L. Milivojević, V. Strinić, „Novosti u propisivanju, izricanju i izvršenju novčane kazne“ *Pregledno znanstveni rad*, 2009., hrčak/srce.hr, dostupno na: https://www.google.hr/?qfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Kurtovi%C4%87%2C+A.%2CMilivojevi%C4%87%2C+L.%2C+Strini%C4%87%2C+V.%2C+Pregledni+znanstveni+rad%2C+Novosti+u+propisivanju%2C+izricanju+i+izvr%C5%A1enju+nov%C4%8Dane+kazne%2C, (pristupljeno: 15.03.2016.)]

7. PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI KAŽNJAVANJA

U psihologiji se provode istraživanja da bi se dokučilo kako je prijestupnička ličnost u osnovi ista kao ličnost ne prijestupnika, dok činioci nekih djela imaju određene psihičke karakteristike koje utiču na ljudsku kriminalnu djelatnost. Ulažu se veliki naponi da se pojedini tipovi kriminalnog ponašanja povežu sa relevantnim psihičkim crtama kažnjenika a također pri tome se ne smije zanemariti utjecaj sredine na formiranje ličnosti prestupnika a i to da svi ti činioci djeluju zajedno i isprepleteno. Oblikovanje ličnosti počinje od dana čovjekova rođenja. Psihološki čimbenici koji upravljaju ponašanjem ljudi, primarne, biološke, nasljedne i univerzalne potrebe, predstavljaju dio spleta uzročnih nizova nekog delikta i sintezu svih uzroka koji djeluju u kriminogenoj situaciji.

Jedan od glavnih činilaca u motivaciji kažnjivih ponašanja emotivne su prirode i imaju veliko značenje jer zahtijevaju rasterećenje viška energije koja se u organizmu nagomilava. Rasterećenje može biti usmjereno prema vanjskom uzroku kao osjećaj ugone ili neugode, povezane s osjećajem napetosti ili popuštanja, a odražavaju se u odnosu neke osobe prema samoj sebi ili prema drugim ljudima, objektima ili situacijama.

Psihoanalitička teorija motive delinkventnih ponašanja smješta u podsvjesno biološko područje počinitelja; čovjekovo ponašanje rezultat je instinkta koji djeluju mimo volje osobe.

U svakom od nas odvija se sukob između ličnih i izvornih instikata, poriva, nagona, impulsa kao i zahtjeva društvene grupe.⁵⁹

⁵⁹ Švedski penalni sustav, , [website], 2013, <http://www.aurora.hr/3449/svedski-penalni-sustav-daje-svedske-rezultate/>, (pristupljeno 25.01.2016.)

7.1. PSIHOLOGIJA KAŽNJAVANJA

Ako analiziramo neku skupinu kažnjivih ponašanja, vidljivo je da to nisu samo događaji koje percipiramo u njihovom finalnom obliku, već se uvijek radi o pojavi koja ima svoje uzroke i posljedice a najčešće je to splet više uzroka koji je doveo do određene kriminalne posljedice, a koji će uzrok više djelovati ovisi o intenzitetu njegova djelovanja. Znanstveno je utemeljena koncepcija o utjecaju okoline na oblikovanje ličnosti određenog čovjeka i cjelovitosti ljudskog bića kao socijalnog stvorenja. Kažnjavanjem, odnosno nanošenjem „korisne nepravde“ kažnjeniku, od pamtivijeka se pokušava utjecati na počinitelja kažnjivog dijela da više ne čini takve radnje a kaznom se šalje poruka i cijelom narodu o tome kako se ne smije činiti određene stvari i što im se može dogoditi ako to ipak učine. Utjecaj na kažnjenika se u prošlosti vršio kažnjavanjem tijela a kasnije kažnjavanjem njegove duše: emocija i slobode. Danas se sve više uz izricanje određenih kazni primjenjuju i psihosocijalni tretmani, tretmani ovisnika o drogama i alkoholizmu.

7.2. PENOLOŠKA ANDRAGOGIJA

Penološka andragogija je poddisciplina andragogije usmjerena na preodgoj i resocijalizaciju osoba pravomoćno osuđenih za kaznena djela koji su smješteni u različite odgojno-popravne i kaznene ustanove.⁶⁰ Sadržaj i metode tretmana ovise o pojedincu, o djelu koje je počinio, o društvenim uvjetovanostima i okolnostima u kojima se izdržava kazna. Tretman uključuje organizirani rad, aktivnosti osuđenika u slobodnom vremenu, vjerske sadržaje i običaje, uključuje različite povlastice poput posjeta rodbine i korištenja izlazaka, a sve radi što lakše i uspješnije socijalne adaptacije u samoj ustanovi i integracije u društvo nakon izlaska iz nje. Stručni

⁶⁰ Andragogija je pedagoška disciplina koja se bavi odgojem i obrazovanjem odraslih osoba

tretman tih osoba u Hrvatskoj provode pedagozi, soc. pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i drugi stručnjaci.⁶¹

Sam proces preodgoja iziskuje primjenu različitih saznanja, pristupa, metoda i tehnika svih nauka koje se bave čovjekom, njegovim psihološkim stanjem i položajem u društvu. Ovim problemom bave se i penologija i andragogija, psihologija i sociologija, socijalna psihologija, socijalna patologija, kriminologija, pravne nauke i slično.

Resocijalizacija se odnosi na osobe koje nisu bile ranije pravilno socijalizirane i nisu uspjele izgraditi pozitivna shvaćanja o vrijednostima, pozitivne stavove, navike i druge osobne kvalitete, koje nisu mogle stvaralački koristiti svoja i tuđa iskustva, pa su stoga zagazila u inkriminirano ponašanje.

7.3. PENOLOŠKI RECIDIVIZAM

Penološki recidivizam je pokazatelj uspjeha ili neuspjeha poduzetih mjera u preodgoju i resocijalizaciji pravomoćno osuđenih osoba tako da se u andragogiji često susreće mišljenje da je postotak recidivizma mjera neuspjeha preodgoja i resocijalizacije. Najveći broj utjecaja pojedinih faktora na osuđenog povratnika, ostvaren je još prije same pojave recidiva jer je na njegovu ličnost u formiranju presudno djelovalo niz nepovoljnih okolnosti. Zbog toga je veliki broj povratnika iz kategorije antisocijalnih ličnosti.⁶²

Penološkim recidivistom smatraju se osobe koje su dva ili više puta boravili u institucijama za preodgoj maloljetnika ili u zatvoru. U knjizi „Obilježja primarne obitelji i fenomen povratništva“ autor Šućur Zoran navodi kako je izvršenim ispitivanjem nad 257 zatvorenika utvrđena povezanost između recidivizma i određenih karakteristika primarne obitelji. Ispitivanja su se provodila u svezi obrazovnog i zaposleničkog

⁶¹ Penološka andragogija, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47460>, (pristupljeno 15.03.2016.)

⁶² Recidivizam, [website], 2015, <http://documents.tips/documents/recidivizam.html>, (pristupljeno 14.03.2016.)

statusa roditelja, materijalnih i stambenih prilika, strukture obitelji, kvalitete obiteljskih odnosa, socijalno-patoloških ponašanja roditelja i fizičkog kažnjavanja djece u primarnoj obitelji. Ispitivanje je pokazalo da je recidivizam najviše povezan s područjem fizičkog kažnjavanja, a najmanje sa socioekonomskim statusom obitelji te da fizičko kažnjavanje od strane roditelja utječe na maloljetničku delinkvenciju koji povećavaju vjerojatnost za kriminalno ponašanje u odraslosti i za recidivizam. Stoga bi strategija sprječavanja kriminalnog ponašanja i recidivizma trebala biti usmjerena na poboljšanje kvalitete obiteljskih odnosa, na socijalno-patološka ponašanja roditelja te na razvijanje svijesti kod roditelja o negativnim učincima posebice teškog i bezrazložnog fizičkog kažnjavanja.⁶³

Ovisnici o drogama čine jednu od najbrojnijih tretmansi i sigurnosno najzahtjevnijih skupina zatvorenika. Udio ovisnika o drogama u zatvoreničkoj populaciji kontinuirano je visok cijeli niz godina. Složenost ove skupine očituje se prije svega u činjenici da je ovisnost izravno povezana s činjenjem kaznenih djela, te da je u ovoj skupini stopa recidivizma viša nego u općoj zatvoreničkoj populaciji. Među ovisnicima koji su tijekom 2013. godine zaprimljeni na izdržavanje kazne zatvora u hrvatskim zatvorima čak 72,9 % su recidivisti, odnosno dva ili više puta borave u zatvoru, što je veoma visoka stopa recidivizma ovisničke populacije. Udio recidivista u ukupnoj populaciji svih zatvorenika koji su tijekom 2013. godine zaprimljeni na izdržavanje kazne iznosi 32,2%.

Među ovisnicima o alkoholu značajna je zastupljenost prekršajno kažnjenih osoba s 21,2%, što nije neobično obzirom da je alkohol čest kriminogeni čimbenik pri počinjenju prekršaja .

Posebni programi tretmana primjenjuju se prema specifičnim skupinama zatvorenika: ovisnici o drogama, ovisnici o alkoholu, nasilni delinkventi, seksualni delinkventi i slično, s ciljem smanjivanja rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela kroz ublažavanje i otklanjanje kriminogenih čimbenika. U hrvatskim zatvorima se osim liječenja od ovisnosti provode i slijedeći programi: prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja, trening kontrole agresivnog ponašanja, posebni

⁶³ Z. Šućur, „ Obilježja primarne obitelji i fenomen povratništva“, *Hrvatska znanstvena bibliografija (CROSB)*, 2001, dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=108228&table=rknjiga&print=true>, (pristupljeno: 15.03.2016.)

program tretmana počinitelja kaznenih djela u prometu, posebni program tretmana zatvorenika oboljelih od PTSP-a i edukativno razvojni programi. U hrvatskom zatvorskom sustavu tradicionalno je prisutan rehabilitacijski koncept te početke provedbe posebnih programa, kao središnjeg dijela penološke rehabilitacije, nalazimo već u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća i odnosili su se su se na tretman ovisnika o alkoholu i tretman ovisnika o drogama.⁶⁴

⁶⁴ Ministarstvo pravosuđa RH, „Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2013.godinu“, dostupno na : <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvješća/Zatvorski%20sustav/Izješće%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202013.pdf>, (pristupljeno: 18.03.2016.)

8. ZAKLJUČAK

Gotovo od samih svojih početaka ljudskog društva, ljudi su bili beskrajno okrutni prema drugim ljudskim bićima i teško je reći gdje je počelo i koji je bio primarni motiv: mržnja, ljubomora, pohlepa, zavist, potreba za stjecanjem moći, želja za provođenjem pravde ili pak zadovoljstvo.

Kroz povijest su postojale različite kazne sa različitim društvenim smislom i porukom koje nose. Neke imaju svoj kontinuitet kroz povijest, neke su u potpunosti nestale a novi oblici kažnjavanja su nastajali ovisno o društvenim strukturama, moralnim i vrijednosnim sustavima i zavisno od dobara koje je društvo štitilo.

Mučenje je jedna od najdugotrajnijih i najkonstantnijih pojava u ljudskoj povijesti koje je u Srednjem vijeku cvjetalo, smatralo se prihvatljivom praksom i predstavljalo je dio svakodnevice. U cilju nanošenja boli, straha i poniženja žrtvama mučenja nerijetko se služilo metodama i spravama koje su s jedne strane ukazivale na iznimno visoku razinu bolesne maštovitosti njihovih stvoritelja, a s druge razotkrivali najniže ljudske strasti i sirov, nepatvoren sadizam. Vrhunac najsurovijeg kažnjavanja u srednjem vijeku započela je i omogućila Crkva priznavanjem pravila iz knjige „Malleus maleficarum“ čime su svi počevši od Crkve, feudalaca pa do ljubomornih susjeda dobili pravo da štite i izraze svoje najniže strasti kao što su očuvanje ili poboljšanje postojeće pozicije, zavist i ljubomora. Pod krinkom iskorjenjivanja vjerovanja i obreda protivnih vjeri i disciplini Katoličke crkve svi su štitili svoje interese a na štetu, veliku patnju i smrt velikog broja ljudi. Pod zaštitom, u početku samo Crkve a kasnije i svjetovnih sudova provoditelji kazni su postali najveći zločinci. Time se potvrdila teorija „Luciferovog učinka“ odnosno kako dobri ljudi postaju zli ako dobiju moć. Srednji vijek se s potpunim pravom naziva „mračno doba čovječanstva“.

Zatvor kao kazna u sebi je sadržavao i sve druge oblike kažnjavanja kao što je izazivanje ruglu, mučenje, prisilni rad, neljudski uvjeti života, a često je završavao i smrću. Vrhunac najgorih zatvorskih scenarija ostvarili su se u srednjem vijeku, a nakon srednjeg vijeka brutalnost ili bolesna maštovitost izvršitelja opada, iako su zatvori kao Alkatraz u Americi, zloglasni američki vojni zatvor na Kubi „Guantanamo“, Goli Otok u Hrvatskoj i drugi bili poznati po okrutnosti i nehumanim postupcima sve do novijeg doba. Kažnjavanje je stremilo pravilu da se kažnjeniku nanese „zlo“

razmjerno njegovom „zlom djelu“, odnosno djelovalo se samo na izvršeno djelo kao simptom ili posljedicu nečega ali se nije ulazilo i ispitivalo a kamoli djelovalo na uzrok koji je doveo do društveno neprihvatljivog ponašanja.

Današnje kažnjavanje i zatvorski sustavi u zapadnom dijelu Europe poprimaju nove oblike koji su više personalizirani, na način da se novčane kazne izriču u odnosu na visinu radne dnevnice, a ne fiksno za sve ljude isto, jer nemaju svi ljudi iste prihode i nisu svi ljudi zaposleni. Osim toga u zatvorski sustav se uvodi socijalna reintegracija osuđenika, razne andragoške preodgojne radionice i psiho-socijalni tretmani a sve kako bi se djelovalo da osuđenici ne ponove kaznena djela. Rođenjem smo svi isti, za niti jednu bebu ne može se reći „ovo će biti lopov“ kako su tvrdili stručnjaci srednjeg vijeka da se devijantne osobe razlikuju fizičkim osobinama od ostalih ljudi. Na nama je da u budućnosti otkrijemo gdje je nastao taj korijen koji u konačnici izrasta u kriminalno ponašanje, i kako da preventivno obitelji, škole i radna mjesta djeluju na svoje članove kako se u čovjeku ne bi razvila potreba za činjenjem kaznenih djela. Moglo bi se reći da su suvremeni oblici društvenog kažnjavanja prekršitelja visoko sofisticirane i po svojoj unutarnjoj strukturi veoma složene. Fenomen i razlozi inkriminiranja određenih ponašanja kroz povijest su se mijenjala u zavisnosti od dobara koje je društvo šttilo ili smatralo ugroženim, no težište kažnjavanja s društvenog aspekta u znatnoj mjeri preseljeno je na područje pojedinačnih specifičnih okolnosti pod kojima je kažnjivo djelo nastalo.

Promatrajući kažnjavanje kroz povijest od najstarijih zapisa pa do danas vidimo promjene u načinu izvršenja kazni koje su ovisile o društvenom uređenju, količini humanosti prema osuđenicima a ovisno o razdoblju njihove primjene bile su usmjerene protiv tijela a kasnije protiv duše odnosno emocija i slobode.

Unatoč svim javnim mučenjima i strašnim načinima javnog pogubljenja što je osim kazne trebalo poslužiti i kao opomena, zločin ipak ostaje trajnim dijelom ljudske prirode. Suvremeno bi pak društvo moralo na tu tamnu stranu svoje prirode odgovoriti samo i jedino humanim rješenjima.

Pomaka na bolje ima, konačno smo odmakli od teorije „oko za oko, zub za zub“ no s obzirom da je penološki recidivizam ipak veoma izražen, upitno je da li još uvijek liječimo simptome umjesto da rješavamo uzroke u njihovim temeljima.

POPIS LITERATURE:

POPIS KNJIGA:

- Beccaria, C., *O zločinima i kaznama*, Split, Književni Krug, 1984.
- Foucault, M., *Nadzor i kazna- Rađanje zatvora*, Zagreb, Informator, 1994.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izgradnja Europe za djecu i s djecom*, Tisak Vijeća Europe, 2008.

POPIS ZNANSTVENIH RADOVA:

- Jandrić Nišević, A., „Pregled istraživanja učinkovitosti elektroničkog nadzora kao alternativne sankcije“, pregledni članak, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 23, no.1, 2015, str.32, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=11986, (pristupljeno: 15.01.2016.)
- Kurtović, A., Milivojević, L., Strinić, V., „Novosti u propisivanju, izricanju i izvršenju novčane kazne“, pregledno znanstveni rad, 2009., hrčak/srce.hr, dostupno na: https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Kurtovi%C4%87%2C+A.%2CMilivojevi%C4%87%2C+L.%2C+Strini%C4%87%2C+V.%2C+Pregledni+znanstveni+rad%2C+Novosti+u+propisivanju%2C+izricanju+i+izvr%C5%A1enju+nov%C4%8Dane+kazne%2C, (pristupljeno: 15.03.2016.)]
- Maloic, S., „Suvremeni pristup kažnjavanju kao determinante, kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21, no.2, 2013, str.34, dostupno na: [https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+\(2013\)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEnjavanju+kao+determinante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+s](https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Maloic%2C+S.%2C+(2013)%2C+Suvremeni+pristup+ka%C5%BEnjavanju+kao+determinante%2C+kvalitete+%C5%BEivota+u+obitelji%2C+s)

usjedstvu+i+zajednici+%E2%80%93+nove+perspektive+suzbijanja+kriminala
%2C+Kriminologija+i+socijalna+integracija, (pristupljeno: 10.03.2016.)

- Ministarstvo pravosuđa RH, „Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2013.godinu“, 2014, dostupno na:
[https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,
%20izvešća/Zatvorski%20sustav/Izveše%20o%20stanju%20i%20radu%20ka
znionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202013.pdf](https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvešća/Zatvorski%20sustav/Izveše%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202013.pdf),
(pristupljeno: 18.03.2016.)
- Puškarić, K., „Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH“, *Hrvatski studiji*, Zagreb, vol. 5, 2011, str.51, dostupno na:
[https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-
m5DYCw#q=Pu%C5%A1kari%C4%87%2C+K.%2C+\(2011.\)%2C+Strukturaln
a+ograni%C4%8Denja+zatvorskog+sustava+RH%2C++Hrvatski+studiji](https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=k7L-Vr68DqPs8we-m5DYCw#q=Pu%C5%A1kari%C4%87%2C+K.%2C+(2011.)%2C+Strukturalna+ograni%C4%8Denja+zatvorskog+sustava+RH%2C++Hrvatski+studiji),
(pristupljeno: 27.02.2016.)
- Radić, Ž., „Zatvor u srednjovjekovnom trogirskom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 12, no.1, 2005, str. 89-107,dostupno na:
<https://www.pravo.unizg.hr/hljkkp/2005.godina/vol.12-12005/radic>,
(pristupljeno: 15.01.2016.)
- Ricijaš, N. et al, „Stavovi studenata zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni“, izvorni znanstveni rad, *Hrvatska znanstvena bibliografija*, 2003., dostupno na: [https://www.google.hr/url?url=https://bib.irb.hr/lista-
radova%3Fsfif_znan%3D5.07%26period%3D2002&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjL3ZWXwu3LAhXKVSswKHUN5Bh8QFgqmMAM&usq=AF
QjCNHdZ5si1TZOz_5FKd-wvouxRiivrw](https://www.google.hr/url?url=https://bib.irb.hr/lista-radova%3Fsfif_znan%3D5.07%26period%3D2002&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjL3ZWXwu3LAhXKVSswKHUN5Bh8QFgqmMAM&usq=AFQjCNHdZ5si1TZOz_5FKd-wvouxRiivrw), (pristupljeno:10.03.2016.)
- Šućur, Z., „ Obilježja primarne obitelji i fenomen povratništva“, *Hrvatska Znanstvena bibliografija (CROSB)*, 2001, dostupno na:
<http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=108228&table=rknjiga&print=true>,
(pristupljeno: 15.03.2016.)
- Uzelac, S., (2008.), „Rad zatvorenika u fazi adaptacije na zatvorske uvjete u Hrvatskoj Kaznionici“, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 16 ,no. 11,

2008, str.80, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/99113>, (pristupljeno 25.02.2016.)

POPIS ZAKONA:

- Kazneni zakon RH, Zagreb, 2015, „Narodne novine“ 125/11, 144/12, 56/15
- Prekršajni zakon RH, Zagreb, 2013, „Narodne novine“ br. 107/07, 39/13

POPIS INTERNET IZVORA:

- Devijantno ponašanje, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14878>, (pristupljeno 11.12.2015.)
- Iz povijesti kaznenog prava, [website], 2005, <https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/05radic%5B2%5D.pdf>, (pristupljeno 26.12.2015.)
- Kazna, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040>, (pristupljeno 11.12.2015.),
- Penološka andragogija, [website], 2015, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47460>, (pristupljeno 15.03.2016.)
- Povijest torture, [website], 2015, <http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>, (pristupljeno 07.01.2016.)
- Povijest žena iscjeliteljica, , [website], 2013, <http://libela.org/sastavom/4065-povijest-zena-iscjeliteljica-vjestica-primalja-i-medicinskih-sestara/>, (pristupljeno 25.01.2016.)

- Pravo maloljetnika na primjeren tretman, [website], 2015, https://bib.irb.hr/datoteka/603063.Pravo_maloljetnika_na_primjeren_tretman.pdf, (pristupljeno 10.01.2016.)
- Prisilni rad, [website], 2008, http://perc.ituc-csi.org/IMG/pdf/ITUC_Mini_Action_Guide_Bosnian.pdf, (pristupljeno 25.02.2016.)
- Progon vještica, [website], 2014, <https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/>, ([pristupljeno 09.01.2016.])Rad za opće dobro, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_29Rad-za-opce-dobro-KZ2011-clanak.pdf, (pristupljeno 09.01.2016.)
- Rad za opće dobro, [website], 2011, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_29Rad-za-opce-dobro-KZ2011-clanak.pdf, (pristupljeno 15.03.2016.)
- Recidivizam, [website], 2015, <http://documents.tips/documents/recidivizam.html>, (pristupljeno 14.03.2016.)
- Srednjovjekovne sprave za mučenje,[website], 2011, <http://www.fizzit.net/drustvo/povijest/1641-srednjovjekovne-sprave-za-mucenje-1-dio-sramota>, (pristupljeno 07.01.2016.)
- Švedski pravni sistem, [website], 2013, <http://zakon.se/svedski-pravni-sistem/>, (pristupljeno 10.03.2016.)
- Švedski penalni sustav, [website], 2013, <http://www.aurora.hr/3449/svedski-penalni-sustav-daje-svedske-rezultate/>, (pristupljeno 25.01.2016.)
- Tretman zatvorenika, [website], 2015, <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>, (pristupljeno 15.01.2016.)

POPIS SHEMA:

- Shematski prikaz temeljnih komponenata kaznenopravnih sankcija, izvor: [website], 2015, https://bib.irb.hr/datoteka/603063.Pravo_maloljetnika_na_primjeren_tretman.pdf, (pristupljeno 10.01.2016.) , str. 31.

Sažetak

Mjera jednog društva je njegov kazneno-pravni sustav, a ljudi su već od samih početaka shvatili kako im treba sustav mjera i kazni kojima će se utjecati i disciplinirati društveno nepoželjno ponašanje. Kažnjavanje nepoželjnog ponašanja mijenjalo se je kroz povijest pa je u početku kazna bila prepuštena oštećenim pojedincima po talionskom načelu „oko za oko, zub za zub“, a kasnije kažnjavanje preuzima zajednica i država a pojam kažnjivog djela mijenjao se je ovisno o društvenim strukturama, moralnim i vjerskim sustavima i zavisno od dobara koje je društvo šttilo. Zakoni koji su određivali što je kažnjivo djelo i kakva je kazna, do XVII stoljeća bili su teokratski i vezivali su se uz „provođenje Božje volje“, a nakon prosvjetiteljstva kazneno-pravni sustavi postaju svjetovni. Vrhunac najbrutalnijeg kažnjavanja dogodio se u srednjem vijeku a nakon toga neki oblici kažnjavanja u potpunosti nestaju, kazne su sve manje orijentirane na kažnjavanje ljudskog tijela i javlja se potreba za razumijevanje nastanka potrebe za činjenjem kažnjivog djela, te se psihologija i druge znanosti bave istraživanjem psiho-socijalnih učinaka na izgradnju ličnosti osuđenika.

Ključne riječi: društveno nepoželjno ponašanje, kazna, , zatvor, ekonomski i psiho-socijalni aspekti kažnjavanja

Summary

The measure of a society is its criminal justice system, and people have realised a long time ago that they need a system of sanctions and penalties that will discipline and affect socially undesirable behavior. Punishing undesirable behavior had changed over time. In the beginning punishment was left to the afflicted individuals by the talion principle "eye for eye, tooth for a tooth", but later it got in the hands of the community and the country. The concept of a criminal offense had changed depending on the social structures, moral and religious systems and depending on the goods that the society protected. The laws which defined what a criminal offense is and what the punishment should be, until the seventeenth century were theocratic and were tied with the "implementing the will of God", but after the Enlightenment criminal justice systems become more

secular. Brutal punishment reached its culmination in the Middle Ages, but after that some forms of it had completely disappeared and the punishments became less and less oriented on hurting the human body. The need for understanding the longing to brake the law appeared, and psychology and other sciences started to research psycho-social impacts on the construction of the personality of convicts.

Key words: socially undesirable behavior, punishment,, prison, economic and psychosocial aspects of punishment